

Opdrachtgever

SVB

Opdrachtnemer

SVB / Maaïke Sol-Bronk en Annemarie

Vorneveld

Onderzoek

Solidariteit: waar hebben we het over?

Startdatum – 1 januari 2011

Einddatum – 1 november 2011

Categorie

*Toezicht en functioneren van sociale
zekerheid*

Solidariteit: waar hebben we het over?

Doel en vraagstelling

Voorbeelden van (nieuwe uitingen van) solidariteit. Wat is solidariteit? Welke vormen zijn er? Hoe verhouden de verschillende vormen zicht tot elkaar? Welke sociale risico's hebben hieraan ten grondslag gelegen? Maar ook de vraag hoe solidariteit zich onderscheidt en verhoudt tussen de verschillende generaties komt aan bod in dit onderzoek.

Conclusie

Het maatschappelijk draagvlak van de verzorgingsstaat wordt bepaald door het solidariteitsvraagstuk en het rechtvaardigheidsvraagstuk. Bij het rechtvaardigheidsvraagstuk gaat het om de vraag wie er recht heeft op een uitkering. Bij het solidariteitsvraagstuk gaat het om de vraag of en in welke mate burgers willen bijdragen aan uitkeringsregelingen. Het belangrijkste motief om bij te dragen aan sociale zekerheid (motief voor formele solidariteit) is eigenbelang. De grootste bedreiging voor het draagvlak van de sociale zekerheid is dan ook dat de brede middenklasse zijn belang in de sociale zekerheid verliest. Maatregelen die de aanspraken van deze groep op voorzieningen beperken, zijn daarom ook niet wenselijk. Solidariteit kent verschillende niveaus en verschijningsvormen. Zo kan solidariteit formeel of informeel zijn. Formele solidariteit is de geïnstitutionaliseerde, statelijke solidariteit. Informele solidariteit is solidariteit op individueel niveau. Het rapport bevat een aantal aansprekende voorbeelden van informele solidariteit.

Link naar bestand

<http://www.onderzoekwerkeninkomen.nl/rapporten/jwz86kzx>

onderzoeksrapport

Solidariteit: waar hebben we het over? Voorbeelden van (nieuwe uitingen van) solidariteit

onderzoeksrapport

Solidariteit: waar hebben we het over?

Voorbeelden van (nieuwe uitingen van) solidariteit

auteurs: Maaïke Sol-Bronk en Annemarie Voorneveld

INHOUDSOPGAVE

1	Hoofdpijnen van dit rapport	5
1.1	Inleiding	5
1.2	Opzet.....	5
1.3	Samenvatting.....	5
2	Solidariteit	8
2.1	Inleiding	8
2.2	Solidariteit en de verzorgingsstaat	9
2.2.1	De verzorgingsstaat.....	9
2.2.2	Draagvlak.....	11
2.2.3	Eigen verantwoordelijkheid	13
2.3	Solidariteit in dit onderzoek	14
2.4	Relaties tussen formele en informele solidariteit.....	15
3	Formele solidariteit	17
3.1	Verschillende vormen van formele solidariteit	17
3.1.1	Kanssolidariteit.....	17
3.1.2	Subsidiërende solidariteit	17
3.2	Hulp van de sterkere aan de zwakkere	20
3.2.1	Libië regeling	20
3.2.2	Bevordering arbeidsparticipatie	20
3.2.3	Bijstand.....	22
3.2.4	AWBZ en PGB	23
3.2.5	AOW	24
3.3	Behartiging van gemeenschappelijke belangen	24
3.3.1	Zvw.....	24
3.3.2	Maatschappelijke stage.....	25
3.3.3	Kindregelingen	26
3.3.4	Mantelzorgcompliment.....	27
4	Informele solidariteit	28
4.1	Verschillende vormen van informele solidariteit	28
4.2	Hulp van de sterkere aan de zwakkere	29
4.2.1	Woonvormen voor mensen met een beperking	29
4.2.2	Weekend Academie	30
4.2.3	Dress for Success	30
4.2.4	Emma at work	31
4.2.5	Respijtzorg.....	31

4.3	Behartiging van gemeenschappelijke belangen	32
4.3.1	Doen!!!	32
4.3.2	Broodfonds.....	32
4.3.3	Verontruste ouders	33
4.3.4	Woongroep Foe Ooi Leeuw	33
4.3.5	Alternatief voor Vakbond	34
	Literatuurlijst	35
5	Lijst van afkortingen	38
6	Bijlage: uitgebreide lijst voorbeelden informele solidariteit.....	39

1 HOOFDLIJNEN VAN DIT RAPPORT

1.1 Inleiding

Solidariteit is alles wat wij doen om elkaar te helpen, in alle fasen van ons leven, voor huidige en toekomstige generaties.

‘Solidariteit’ is een subjectief begrip, waar iedereen zijn eigen beeld bij heeft. Dit onderzoek beoogt u als lezer inzicht te geven in het begrip solidariteit, zoals dat gebruikt wordt in de sociale zekerheid. Dit doen we door de volgende vragen te beantwoorden. Wat is solidariteit? Welke vormen zijn er? Hoe verhouden de verschillende vormen zich tot elkaar? Welke sociale risico’s hebben hieraan ten grondslag gelegen? Maar ook komt de vraag aan bod hoe solidariteit zich onderscheidt en verhoudt tussen de verschillende generaties.

Naast een theoretisch kader komen veel voorbeelden aan de orde. De voorbeelden van formele solidariteit hebben betrekking op wetten of regelingen die landelijke werking hebben en in de afgelopen jaren zijn veranderd of in de komende jaren zullen gaan veranderen (wijzigingen in doelgroep of uitkeringsvoorwaarden). De voorbeelden van informele solidariteit komen uit de literatuur en een zoektocht op internet.

Voor onszelf heeft de betekenis van solidariteit zich uitgekristalliseerd tot de zin die bovenaan deze paragraaf staat. Daarnaast hebben wij, soms met verbazing, soms met verwondering, kennis genomen van de vele initiatieven en de onuitputtelijke vindingrijkheid die mensen ontwikkelen om elkaar te helpen. Wij wensen u veel leesplezier!

1.2 Opzet

In het voorliggende hoofdstuk beschrijven wij de hoofdlijnen van het rapport en de belangrijkste bevindingen. Hoofdstuk 2 beschrijft het begrip solidariteit. In dit hoofdstuk wordt beschreven welke rol solidariteit speelt in de verzorgingsstaat. Daarnaast maken we onderscheid in formele en informele solidariteit. Dit hoofdstuk beschrijft beide vormen en de relaties daartussen. In hoofdstuk 3 worden de verschillende vormen van formele solidariteit beschreven. Met een groot aantal voorbeelden wordt beschreven welke veranderingen in de formele solidariteit de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden of in de toekomst zullen gaan plaatsvinden. Hoofdstuk 4 behandelt de voorbeelden van (nieuwe) uitingen van informele solidariteit. Ook deze voorbeelden worden voorafgegaan door een theoretisch kader.

1.3 Samenvatting

Solidariteit is lotsverbondenheid

De socioloog Van Oorschot omschrijft solidariteit als: de positieve lotsverbondenheid tussen individuen of groepen; een situatie waarin afhankelijkheidsrelaties in het teken staan van hulp van de sterkere aan de zwakkere, dan wel van behartiging van gemeenschappelijke belangen.

Solidariteit kent verschillende niveaus en verschijningsvormen. Zo kan solidariteit formeel of informeel zijn.

- > Formele solidariteit is de geïnstitutionaliseerde, statelijke solidariteit. Deze vorm wordt ook wel macro-solidariteit genoemd. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) omschrijft formele solidariteit als *het gemeenschappelijk opbrengen van geldelijke fondsen waaruit inkomensoverdrachten aan groepen ontvangers kunnen worden betaald*.
- > Informele solidariteit (ook wel micro- of familiale solidariteit genoemd) is solidariteit op individueel niveau. Het gaat om hulp en steun binnen de familie of in niet door de overheid geïnitieerde organisaties.

Een verdere indeling kan gemaakt worden door onderscheid te maken in de richting van de solidariteit: eenzijdig of tweezijdig?

- > Eenzijdig: iets voor een ander doen zonder daar ooit een tegenprestatie voor te verwachten.
- > Tweezijdig: iets voor een ander doen in de verwachting dat dit zichzelf ook ten goede zal komen.

Solidariteit is bepalend voor het draagvlak van de sociale zekerheid

In de verzorgingsstaat worden collectief opgebrachte belastinginkomsten herverdeeld over de bevolking. De belastingheffing is een sterk geïnstitutionaliseerde vorm van solidariteit. Het maatschappelijk draagvlak van de verzorgingsstaat wordt bepaald door het solidariteitsvraagstuk en het rechtvaardigheidsvraagstuk. Bij het rechtvaardigheidsvraagstuk gaat het om de vraag wie er recht heeft op een uitkering. Bij het solidariteitsvraagstuk gaat het om de vraag of en in welke mate burgers willen bijdragen aan uitkeringsregelingen.

Het belangrijkste motief om bij te dragen aan sociale zekerheid (motief voor formele solidariteit) is eigenbelang. De grootste bedreiging voor het draagvlak van de sociale zekerheid is dan ook dat de brede middenklasse zijn belang in de sociale zekerheid verliest. Maatregelen die de aanspraken van deze groep op voorzieningen beperken, zijn daarom ook niet wenselijk.¹

Formele solidariteit of eigen verantwoordelijkheid?

De tegenhanger van solidariteit in de verzorgingsstaat is 'eigen verantwoordelijkheid'. De overheid maakt voortdurend keuzes tussen wat burgers zelf kunnen regelen en organiseren en wat de staat zou kunnen of moeten doen. Daarbij is de vraag welke risico's een vorm van (geïnstitutionaliseerde) solidariteit vereisen en welke risico's de burgers zelf moeten dragen.

De formele vormen van solidariteit bieden bescherming tegen klassieke sociale risico's als ouderdom, ziekte, arbeidsongeschiktheid en hogere uitgaven als gevolg van het krijgen van kinderen. Voor de nieuwere sociale risico's zoals eenzaamheid, sociale uitsluiting en de combinatie arbeid-zorg is te zien dat er minder formele, in wetten vastgelegde, solidariteit aanwezig is. Hier ontstaan de meer informele initiatieven.

1 Van Oorschot en Jeene 2011, p. 29-31

In de voorbeelden is de relatie tussen solidariteit en eigen verantwoordelijkheid het duidelijkst waar te nemen in de Zorgverzekeringswet (Zvw) en de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ). De omvang van het verzekerde pakket bepaalt niet alleen met wie we solidair zijn, maar ook van wie we meer eigen verantwoordelijkheid verwachten.

Informele solidariteit: aanvulling en substitutie

Informele initiatieven kunnen ontstaan doordat een vorm van formele solidariteit geheel of gedeeltelijk ontbreekt (substitutie). Een aansprekend voorbeeld is het Broodfonds. Voor zelfstandigen zonder personeel (ZZP'ers) en freelancers ontbreekt een wettelijke arbeidsongeschiktheidsverzekering, waardoor zij gezocht hebben naar een vorm om zelf de risico's van arbeidsongeschiktheid te beperken. In het Broodfonds komt de klassieke solidariteit tot uitdrukking waarmee de wettelijke collectieve regelingen ook ooit zijn ontstaan. De risico's van eenzaamheid en sociale uitsluiting zijn ook risico's die niet via wetgeving zijn afgedekt. Op deze terreinen zie je allerlei projecten ontstaan om jongeren en ouderen bij hun wijk, dorp of stad te betrekken. Voorbeelden die wij hiervan aanhalen zijn Doen!!! (gericht op plattelandsjongeren), de Weekend Academie (gericht op kinderen uit Amsterdam) en de woongroep voor Chinese ouderen Foe Ooi Leeuw.

Er zijn ook informele initiatieven ontstaan in aanvulling op de wettelijke solidariteit: de formele solidariteit met een bepaalde groep uitkeringsontvangers wordt niet als voldoende beschouwd. Dress for Success is hier een voorbeeld van. Mensen met een bijstandsuitkering (formele solidariteit) die gaan solliciteren krijgen een gratis set kleding. Op deze manier worden zij extra ondersteund en vergroten zij hun kansen op een baan.

Informele initiatieven kunnen ook ontstaan juist doordat wetgeving (formele solidariteit) dat mogelijk maakt. De AWBZ en de regeling voor het persoonsgebonden budget (PGB) maken het mogelijk dat er nieuwe zorgconcepten ontwikkeld worden. De Thomashuizen en Herbergiers zijn hier voorbeelden van.

2 SOLIDARITEIT

Dit hoofdstuk geeft een theoretisch kader van solidariteit. Daarnaast kijken we hoe solidariteit zich verhoudt tussen de verschillende generaties. In paragraaf 2.1 beschrijven we de betekenis van de begrippen 'solidariteit' en 'generaties'. Paragraaf 2.2. gaat in op de rol en betekenis van solidariteit in de verzorgingsstaat. In paragraaf 2.3 tenslotte beschrijven we hoe solidariteit in dit onderzoek wordt toegepast.

2.1 Inleiding

Het begrip 'solidariteit' zoals wij het nu kennen, komt sterk voort uit de sociologische betekenis die er in de 18e en 19e eeuw aan is gegeven door klassieke sociologen als Auguste Comte, Émile Durkheim en Max Weber. Zij zochten naar een antwoord op de problemen die veroorzaakt zijn door de industriële revolutie.

Comte geeft bijvoorbeeld aan dat er geen sociale orde mogelijk is zonder iets dat het individualisme overstijgt. Hij ziet solidariteit als voorwaarde voor sociale cohesie.² Durkheim geeft een definitie van solidariteit op macroniveau: solidariteit is datgene wat individuen aan elkaar bindt tot een relatief zelfstandige maatschappij of is juist datgene wat weerstand biedt tegen het uiteenvallen van een maatschappij. Weber verwijst naar de betekenis op microniveau: solidariteit vormt de binding van sociale relaties tussen individuen. Een individu handelt op basis van het gevoel bij elkaar te horen (Vergemeinschaftung) of handelt op grond van een rationele overeenkomst op basis van een zekere nuttigheid (Vergesellschaftung).³

Deze drie sociologen zien solidariteit als een kenmerk of zelfs als een voorwaarde voor sociale relaties en sociale cohesie; individuen dragen bij aan de realisatie van collectieve belangen. Simpel en in één woord te omschrijven als 'lotsverbondenheid'. Die ontstaat doordat men zich met elkaar identificeert (gedeelde identiteit) of doordat men elkaar nodig heeft (gedeelde utiliteit).⁴

Socioloog van Oorschot⁵ heeft lotsverbondenheid verwerkt in zijn omschrijving van het begrip solidariteit: *solidariteit is de positieve lotsverbondenheid tussen individuen of groepen; een situatie waarin afhankelijkheidsrelaties in het teken staan van hulp van de sterkere aan de zwakkere, dan wel van behartiging van gemeenschappelijke belangen.* Wij gebruiken deze omschrijving als leidraad voor dit onderzoek.

Voor de huidige betekenis van het begrip 'generaties' kun je terugkijken naar ruwweg dezelfde periode als die hierboven bij de solidariteit genoemd is. Comte zag generaties als 'de constante vernieuwers van de samenleving'.⁶ Een generatie neemt slechts gedeeltematig de gedragspatronen over van de haar voorafgaande generatie, daardoor is zij de

2 Verstraeten 2005, p. 27.

3 Van Oorschot en Jeene 2011, p. 22.

4 Van Oorschot 2006, p. 50.

5 Van Oorschot 1991, p. 461-471.

6 WRR 1999, p. 47.

(constante) drijvende kracht achter de historische ontwikkeling. Iets verder in de tijd geeft de socioloog Karl Mannheim met drie kenmerken weer wanneer je kunt spreken van een generatie:⁷

1. generatiepositie (het geboorteaantal is belangrijk, maar er moet altijd sprake zijn van een van de andere voorwaarden om te spreken van een generatie);
2. generatiesamenhang (ontstaat door een gemeenschappelijke ervaring of collectief lot);
3. generatie-eenheid (als een generatie zich manifesteert in een concrete groep of samenwerkingsverband).

De Nederlandse socioloog Henk Becker heeft de benadering van Mannheim verder uitgewerkt en hij geeft de volgende omschrijving: *een generatie is een cluster van cohorten dat gekenmerkt wordt door een specifieke historische ligging en door gemeenschappelijke kenmerken op individueel en gemeenschappelijk niveau. Deze clusters van geboortecohorten onderscheidden zich door andere kansen en formatie-invloeden*⁸. Becker heeft een typologie van generaties opgesteld waarin veel mensen zich zullen herkennen. In de typologie van Becker wordt onder andere gesproken van generaties als: de vooroorlogse generatie (1910-1930), de protest of babyboomgeneratie (1946-1955) en de grenzeloze of Einsteingeneratie (vanaf 1986).⁹

2.2 Solidariteit en de verzorgingsstaat

2.2.1 De verzorgingsstaat

Grondlegger van de verzorgingsstaat is de Engelsman Beveridge, zijn rapport dateert uit 1942. De verzorgingsstaat moest zekerheid bieden voor diegenen die geen werk hadden of niet konden werken, moest zorgen voor toegankelijke medische zorg, voldoende huisvesting en onderwijs en een volledige werkgelegenheid realiseren. Deze doelstellingen zouden kunnen worden gerealiseerd door het principe van dubbele solidariteit (ook wel 'wederkerigheid' genoemd). Dit principe houdt in dat de overheid burgers in nood helpt op, voorwaarde dat burgers die daartoe in staat zijn zoveel mogelijk bijdragen aan de overheidsarrangementen. In onderstaand kader worden de vijf stadia van opbouw van de Nederlandse verzorgingsstaat kort beschreven.¹⁰

7 WRR 1999, p. 47-48.

8 Formatie-invloeden: tijdens de formatieve periode (vanaf 17 jaar) begint men kritisch en met zelfreflectie naar de wereld te kijken. Dit is de periode waarin het referentiekader voor de rest van het leven wordt gevormd.

9 WRR 1999, p. 48.

10 Tromp 2006, p. 63.

Stadia in de opbouw van de Nederlandse verzorgingsstaat:

1945- 1957	Wederopbouw, basis van het sociale zekerheidsstelsel wordt gelegd.
1958-1968	Economische welvaart. Uitbouw stelsel.
1968-1976	Groei van immateriële uitgaven: van verdeling van de welvaart tot individuele welzijnsbevordering à toename beroep op sociale voorzieningen
1976-1987	Economische stagnatie en dreigende onbeheersbaarheid van de sociale voorzieningen noodzaken tot herzieningen van het stelsel.
Vanaf 1987	Versobering van de sociale voorzieningen. Meer activerende benadering van werklozen.

Hoogleraar Sociologie van arbeid en organisatie Romke van der Veen heeft de hierboven genoemde doelstellingen vertaald naar de Nederlandse verzorgingsstaat:¹¹

- > bescherming van burgers tegen risico's van arbeid (arbeidsongevallen, arbeidsongeschiktheid);
- > garantie van een minimuminkomen bij ziekte, werkloosheid en ouderdom;
- > toegang tot voorzieningen die iedereen nodig heeft (onderwijs, gezondheidszorg, huisvesting);
- > bevorderen van het individuele welzijn (nastreven van eigen aspiraties en participeren in politiek en cultuur).

De verzorgingsstaat is gebaseerd op verplichte solidariteit. Dit is economisch verdedigbaar omdat:

- > er grote afhankelijkheid is van risico's die moeilijk individueel te dragen zijn;
- > de risico's slechts beperkt beïnvloedbaar zijn;
- > er sprake is van asymmetrische informatie (verzekeringnemers beschikken over informatie die de verzekeraar niet altijd kent) en hoge selectiekosten (de kosten voor de verzekeraar om de benodigde informatie over de verzekeringnemers te verzamelen);
- > het gaat om een collectief, maatschappelijk belang.¹²

Bij deze verplichte solidariteit is de vraag van belang hoe dit zich onderscheidt en verhoudt tussen de verschillende generaties. In hoeverre kun je spreken van een eerlijke verdeling van de lusten en de lasten binnen generaties? Wie hebben bijvoorbeeld het meeste profijt van de verzorgingsstaat?

In het SCP Rapport *Wisseling van de wacht* staat een bijdrage van onderzoekers van het CPB, die onderzoek hebben gedaan naar het netto profijt dat verschillende leeftijdsgroepen (generaties) van de overheid hebben.¹³ Het netto profijt is te omschrijven als de opbrengst van het gebruik dat burgers hebben van overheidsvoorzieningen minus dat wat zij hebben afgedragen aan belastingen en heffingen. Wanneer een dwarsdoorsnede van de bevolking wordt gemaakt en gekeken wordt wie in 2010 het meeste profijt heeft

11 Tromp 2006, p. 62.

12 Blom 2011, p. 8-9.

13 SCP 2010, p. 413-429

gehad van de overheid, blijkt dat dit de jongeren onder de 25 en de ouderen boven de 65 jaar waren. Zij hebben meer geprofiteerd van respectievelijk onderwijs dan wel AOW, gezondheidszorg en een lagere belastingafdracht.

Personen in de leeftijdsgroepen tussen de 25 en de 65 jaar hebben een negatief netto profijt: zij dragen vooral af aan de overheid. Kijk je daarentegen naar het profijt over de gehele levensloop, dan blijkt dat:

- > door de gasbaten het netto profijt voor bijna alle generaties uiteindelijk positief is. Alleen de cohorten geboren vóór 1946 lijken een negatief netto profijt te hebben gehad;
- > toekomstige generaties ook een netto profijt van de overheid kunnen verwachten;
- > het profijt van de huidige generaties hoger is dan dat van toekomstige generaties;
- > cohorten geboren tussen 1960 en 1990 het grootste profijt hebben gehad. Zij hebben geprofiteerd of profiteren van de ruime onderwijsuitgaven en worden minder getroffen door een mogelijke toekomstige stijging van belastingen.

Hierbij moet wel opgemerkt worden dat aan de benadering van het CPB een aantal nadelen kleven, waarbij bij het interpreteren van de resultaten rekening gehouden moet worden. Want:¹⁴

- > het berekende netto profijt is en blijft een indicatie;
- > de betekenis van het verleden voor de toekomst is onzeker: resultaten uit het verleden zijn geen garantie voor de toekomst;
- > het netto profijt is maar een deel van de totale welvaart van de generaties. Het niet 'overheidsgerelateerd' profijt wordt niet meegenomen (denk dan aan de stijging van de huizenprijzen en de invloed van loonvorming);
- > een groot netto profijt hoeft niet altijd het resultaat van een bevoorrechte behandeling door de overheid te zijn, maar kan ook een gevolg zijn van slechte economische omstandigheden. Dit is bijvoorbeeld het geval bij een generatie die op een ongunstig moment op de arbeidsmarkt toetreedt. Door een hoge werkloosheid zullen zij minder bij kunnen dragen aan belastingen en premies en meer aangewezen zijn op een uitkering.

2.2.2 Draagvlak

Solidariteit en de verzorgingsstaat zijn nauw met elkaar verbonden. Het bestaansrecht van de verzorgingsstaat is de herverdelende werking.¹⁵ De herverdelende werking wordt vormgegeven door de belastingheffingen en is een sterk geïnstitutionaliseerde vorm van solidariteit. Het gaat hierbij om herverdeling van de door de individueel belastingbetalende deelnemer afgedragen, collectief opgebrachte gelden. Het maatschappelijk draagvlak voor de verzorgingsstaat wordt dan ook sterk bepaald door het solidariteitsvraagstuk en het rechtvaardigheidsvraagstuk.¹⁶ Hieronder worden beiden toegelicht.

14 SCP 2010, p. 427-428

15 Van Oorschot 2006, p. 47-48.

De Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) geeft een vergelijkbare, maar iets uitgebreidere omschrijving hiervan als zij de verzorgingsstaat in enge zin beschrijft in haar rapport Verschuil maken uit 2006, namelijk: 'Daarmee doelen we op het stelsel van algemene risicobescherming en de daaraan gekoppelde herverdelende inkomensoverdrachten.'

16 Van Oorschot en Jeene 2011, p. 21.

Solidariteitsvraagstuk

Willen burgers bijdragen aan uitkeringsregelingen? En zo ja, in welke mate? Motieven om bij te dragen kunnen affectie, morele verplichting en een welbegrepen eigenbelang zijn. Het moeten betalen van premies wordt door de Nederlandse bevolking niet alleen als pure verplichting beschouwd: 80% van de Nederlanders accepteert premiedruk op grond van welbegrepen eigenbelang. En 90% van de bevolking geeft aan een eigenbelang te hebben bij regelingen met betrekking tot werkloosheid, arbeidsongeschiktheid, ziekte en bijstand. Eigenbelang kent twee componenten:

1. een sociale component (iemand in nabije omgeving maakt gebruik van een uitkering);
2. een dynamische component (de toekomstige kans dat de persoon zelf in een afhankelijkheidsrelatie terechtkomt).

Op grond van de sociale component geeft 70% van de bevolking aan baat te hebben bij het stelsel van uitkeringen. En op grond van de dynamische component ligt dat op 75%.¹⁷

Rechtvaardigheidsvraagstuk

Wie heeft volgens de burger recht op een uitkering?¹⁸ Uit onderzoek door Van Oorschot¹⁹ blijkt dat de Nederlandse bevolking uitkeringen gunt aan mensen die:

- > geen schuld hebben aan hun behoeftigheid;
- > in het verleden iets voor de maatschappij gedaan hebben of hier in de toekomst aan zullen bijdragen en
- > 'ons soort mensen' zijn.

Daarnaast is het draagvlak hoger naarmate meer mensen de uitkering als 'te laag' beschouwen. Verder is het draagvlak afhankelijk van de economische groei.

De grote middenklasse ervaart een belang bij de sociale zekerheid. Gegeven het feit dat eigenbelang het belangrijkste motief is om bij te dragen aan de sociale zekerheid, is de grootste bedreiging voor het draagvlak volgens sociologen Van Oorschot en Jeene dan ook dat de brede middenklasse zijn belang in de sociale zekerheid verliest. Het creëren van selectieve voorzieningen en fiscalisering van voorzieningen beperkt de groep die aanspraak kan maken op de voorzieningen en is daarom niet wenselijk.²⁰

Ontwikkeling solidariteit

Solidariteit als draagvlak onder de verzorgingsstaat kan beïnvloed worden door een aantal factoren²¹. Dit zijn individualisering, informatisering, globalisering en demografie. Hieronder beschrijven we de mogelijke gevolgen van deze factoren op de solidariteit.

Individualisering kan verschillende betekenissen hebben en daarmee ook verschillende effecten op de solidariteit:

- > grotere gerichtheid op eigenbelang. Gevolg is dat de gemeenschapszin afneemt en daarmee ook de eenzijdige solidariteit (gebaseerd op gevoel van verbondenheid of

17 Van Oorschot en Jeene 2011, p. 24-26.

18 Verschillende andere onderzoekers, waaronder Achterberg e.a. in 'Omstreden Solidariteit' (2010) benoemen dit 'recht hebben op' met de Engelse term 'deservingness'.

19 Van Oorschot 1997, p. 29, Van Oorschot en Jeene 2010, p. 27.

20 Van Oorschot en Jeene 2011, p. 29-31

21 Blom 2010, p. 5-19, De Beer 2005a, p. 30-37.

- morele verplichting). De tweezijdige solidariteit (gebaseerd op eigen belang) zou juist toe kunnen nemen, doordat deze gericht is op eigenbelang;
- > pluriformere samenleving. Hierdoor herkennen (groepen) mensen zich minder goed in anderen, waardoor het moeilijker is universele arrangementen in stand te houden. De gemeenschapszin neemt af en daardoor ook de eenzijdige solidariteit. Het zou echter ook kunnen dat de reikwijdte van solidariteit groter wordt doordat de scheidslijnen van de gemeenschappen en daarmee de gemeenschappen waarmee we solidair zijn, verschuiven;
 - > meer keuzevrijheid en autonomie van personen. Individueel gedrag heeft invloed op het risico dat iemand loopt. Hierdoor zal de tweezijdige solidariteit afnemen.

Informatisering zorgt voor een toenemend inzicht in risico's, waardoor individuele risico's op bijvoorbeeld het gebied van gezondheidszorg steeds meer het karakter van een voorspelbare kans krijgen.²² Verzekeraars zullen mensen met hoge risico's niet toelaten of de premies verhogen. Mensen met lage risico's zullen deze premie te hoog vinden en uit de verzekering willen stappen. De tweezijdige solidariteit neemt af.

Globalisering heeft een aantal gevolgen die verschillende effecten hebben op de solidariteit. Grotere migratiestromen en grotere inkomensverschillen tussen hogere en lagere inkomens zorgen voor toename van de pluriformiteit van de samenleving. De mogelijke gevolgen hiervan zijn hierboven uiteengezet. De eenzijdige solidariteit kan afnemen als de groepen die hieraan het meest bijdragen (hogere opgeleiden, hogere inkomensgroepen) ons land verlaten.²³ Het is ook mogelijk dat door globalisering de inkomensrisico's groter worden, waardoor de tweezijdige solidariteit belangrijker wordt.

Ten slotte kunnen demografische ontwikkelingen de solidariteit beïnvloeden. Door een veranderende leeftijdsopbouw van de bevolking (wegens vergrijzing en ontgroening) kan de eenzijdige solidariteit afnemen, doordat de gemeenschapszin afneemt. Dit kan gebeuren als de groep die bijdraagt aan de overheid kleiner wordt ten opzichte van de groep ontvangers.²⁴

2.2.3 Eigen verantwoordelijkheid

Naast solidariteit speelt 'eigen verantwoordelijkheid' ook een rol binnen de verzorgingsstaat. De overheid maakt voortdurend keuzes tussen wat burgers zelf kunnen regelen en organiseren en wat de staat zou kunnen of moeten doen.

Daarbij is de vraag welke risico's een vorm van (geïstitutionaliseerde) solidariteit vereisen en welke risico's de burgers zelf moeten dragen. Moeten we als samenleving solidair zijn (of blijven) met risico's die sterk beïnvloedbaar zijn door eigen keuzes? Blijven we solidair met de bewust ongezond levende medeburger? Worden we solidair met de ZZP'ers en freelancers die bewust kiezen voor andersoortige arbeidsrelaties? En wat vinden we van de ouder die bewust kiest voor het verzorgen van de kinderen (en andersom een kind wat ervoor kiest om zijn ouders te verzorgen) en zo inkomensverlies lijdt? Hoogleraar

22 De Beer 2005a, p. 32-33.

23 De Beer 2005a, p. 34-35.

24 Blom 2011, p. 14.

Toegepaste economie en bijzonder hoogleraar Sociale Zekerheid Kees Goudswaard²⁵ stelt dat bij de hiervoor genoemde en vaak sterk beïnvloedbare nieuwe sociale risico's overheidssteun verdedigbaar is en blijft vanuit de maatschappelijke belangen die hiermee nauw verbonden zijn.

Columnist Pieter Hilhorst ging afgelopen zomer in de Volkskrant²⁶ in op de metafoor van premier Rutte, die sprak over 'de staat als geluksmachine die uitgezet kan worden'. Hilhorst bezigt de stelling dat de staat niet gezien moet worden als een geluksmachine, maar juist als een pechdemper: bij pech word je niet aan je lot overgelaten. Want, zoals hij zegt: 'Niemand kiest ervoor om een kind te hebben met het syndroom van Down of om geestelijk in de war te raken.' Hoe wij omgaan met deze collectieve verantwoordelijkheid en aan wie wij 'onze' overheidssteun geven, is voor degene die het treft niet een kwestie van het vinden van geluk, maar van het dempen van zijn of haar pech.

2.3 Solidariteit in dit onderzoek

In de literatuur wordt vaak onderscheid gemaakt tussen formele en informele solidariteit. Bij formele (opgelegde, verplichte) solidariteit spreek je ook wel van statelijke of macro-solidariteit. Het gaat hierbij om verplichte, door de staat georganiseerde overdrachten van middelen. Informele solidariteit wordt ook wel familiale of micro-solidariteit genoemd. Informele solidariteit is hulp en steun binnen de familie of in niet door de overheid geïnitieerde organisaties.

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) geeft in haar rapport *Wisseling van de wacht*²⁷ een zelfde soort beschrijving van generaties: er is sprake van generaties op micro- (familiaal) en macroniveau (maatschappelijk). Bij generaties op microniveau gaat het over generaties in termen van grootouders, ouders, kinderen en kleinkinderen. Bij generaties op macroniveau gaat het om een generatie die bestaat uit personen van ongeveer dezelfde leeftijd die, gegeven hun historische gesitueerdheid, een eigen verhaal te vertellen hebben.

Econoom en bijzonder hoogleraar Arbeidsverhoudingen Paul de Beer maakt bij solidariteit nog een verder onderscheid, namelijk in eenzijdige en tweezijdige solidariteit.²⁸ Eenzijdig houdt in dat men iets voor een ander doet zonder daar ooit een tegenprestatie voor te verwachten. Deze hulp gaat meestal van de sterkere naar de zwakkere uit motieven van affectie of morele verplichting. Tweezijdig houdt in dat men iets voor een ander doet in de verwachting dat dit zichzelf ook ten goede zal komen. Het motief hiervoor is eigenbelang, ingegeven door de sociale of dynamische component (zie hiervoor paragraaf 2.2.2.).

Door het gebruik van deze vormen komt De Beer tot het volgende kwadrant, waarbij in de vakjes enkele voorbeelden van de betreffende vorm van solidariteit zijn weergegeven.

25 Goudswaard 2005, p. 4.

26 Hilhorst, Pieter, De pechdemper, De Volkskrant (juni 2011)

27 SCP 2010, p. 11.

28 De Beer 2005b, p. 54-79.

Tabel 2.1 Kwadrant informeel/formeel versus eenzijdig/tweezijdig

Vorm van solidariteit	Eenzijdig	Tweezijdig
Informeel	Zorg voor kinderen Vrijwilligerswerk Donaties	Particuliere verzekeringen
Formeel	Sociale verzekeringen Ontwikkelingshulp vanuit de overheid	Werknemersverzekeringen

In dit onderzoek maken wij onderscheid in formele en informele solidariteit. Het is niet altijd duidelijk aan te geven of solidariteit eenzijdig of tweezijdig is. We geven dit daarom alleen aan bij de voorbeelden waar de richting duidelijk blijkt.

2.4 Relaties tussen formele en informele solidariteit

De WRR geeft in haar rapport *Generatiebewust beleid*²⁹ aan dat de aan- of afwezigheid van bestaande sociale voorzieningen de feitelijk gegeven hulp in familieverband bepaalt. Familiaire solidariteit kan dus niet los gezien worden van de formele, statelijke solidariteit, maar moet beschouwd worden binnen de context van de verzorgingsstaat. Er zijn verschillende theorieën over de wisselwerking tussen deze informele en formele zorg en steun. De WRR beschrijft de volgende vier theses:

1. Substitutie

Informele en formele zorg en steun vervangen elkaar over en weer. Familiaire en statelijke zorg werden lange tijd gezien als elkaars alternatieven. De substitutiethese gaat er vanuit dat bij een omgekeerde beweging, dus wanneer bijvoorbeeld minder statelijke steun gegeven wordt, de familiaire steun weer terugkomt. Tegenstanders brengen hier tegen in dat familiaire zorg alleen mogelijk is bij een bepaalde mate van statelijke steun: arme gezinnen zijn minder goed in staat om gezinsleden te ondersteunen dan rijkere gezinnen.

2. Verdringing

Formele zorg en steun verdringt of vermindert de informele zorg en steun. Volgens de verdringingsthese is de verdrongen informele zorg niet meer terug te halen. Door het bestaan van allerlei verzorgingsstaatarrangementen zijn burgers meer individualistisch en calculerend geworden en minder bereid tot familiaire zorg en steun. Tegenstanders van deze these stellen dat de informele solidariteit vroeger niet veel groter was dan tegenwoordig.

3. Aanvulling

Formeel en informeel bestaan naast elkaar en vullen elkaar aan. Het gezin (de familie) wordt gezien als een eigen, zelfstandige institutie en wordt ingezet naast de statelijke steun. De personen die het vaakst informele hulp ontvingen, bleken ook degenen te zijn die het meest gebruik hadden gemaakt van formele hulp.

29 WRR 1999, p. 69.

4. Communicerende vaten

Deze these stelt dat formele en informele solidariteit sterk complementair zijn aan elkaar. Een hoog (of laag) niveau van formele zorg en steun gaat gepaard met een hoog (of laag) niveau van informele zorg en steun. Een hoog niveau van formele zorg, resulteert in een hoog niveau van informele zorg, doordat de overheid voorwaarden schept waarbinnen ruimte is voor particuliere initiatieven (denk aan buurtcentra in achterstandswijken). Paul de Beer³⁰ stelt het als volgt: *geen solidaire samenleving zonder een solidaire overheid*.

De eerste en tweede these kun je onder de term 'crowding-out' scharen. Een hoog niveau van formele solidariteit zorgt voor een laag niveau van informele solidariteit. De derde en vierde these vallen onder de term 'crowding-in'. Een hoog niveau van formele solidariteit zorgt voor hoog niveau van informele solidariteit.

Onderzoeker en psycholoog Svein Olav Daatland en sociologe en professor Gerontologie Ariela Lowenstein³¹ hebben onderzocht of en in hoeverre formele en informele solidariteit elkaar verdringen of juist aanvullen bij de hulp aan ouderen (75-plussers). Zij hebben hiervoor data gebruikt uit vijf landen: Noorwegen, Engeland, Duitsland, Spanje en Israël. Er is geen bewijs gevonden voor de crowding-out theses. Uitgebreidere verzorgingsstaten zorgen er niet voor dat er minder hulp door de familie geboden wordt, maar zorgen er wel voor dat ouderen minder afhankelijk zijn van die familie. De resultaten uit hun onderzoek sluiten het best aan bij een zwakke variant van de crowding-in these: een uitgebreide verzorgingsstaat zorgt niet voor toe- of afname van familiale steun, maar zorgt ervoor dat de familie zich kan heroriënteren op haar verantwoordelijkheid. Waarbij er specialisatie ontstaat en de familie de minder belastende (minder gespecialiseerde) taken op zich kan nemen. In de volgende hoofdstukken gaan we hier verder op in.

30 De Beer 2005b, p. 78.

31 Daatland 2005, p. 174-182.

3 FORMELE SOLIDARITEIT

In dit hoofdstuk komen voorbeelden van formele solidariteit aan bod. Paragraaf 3.1 geeft een theoretisch kader van formele solidariteit. In deze paragraaf worden de verschillende vormen van formele solidariteit beschreven. In de paragrafen 3.2 en 3.3 worden voorbeelden van respectievelijk 'hulp van de sterkere aan de zwakkere' en 'behartiging van gemeenschappelijke belangen' beschreven.

3.1 Verschillende vormen van formele solidariteit

De WRR definieert formele solidariteit als: *het gemeenschappelijk opbrengen van geldelijke fondsen waaruit inkomensoverdrachten aan groepen ontvangers kunnen worden betaald.* Deze solidariteit is georganiseerd via collectieve uitgaven en het verzekeringsstelsel en wordt daarom ook wel macro- of statelijke solidariteit genoemd. Door de grootschaligheid van deze overdrachten en de anonimiteit die daarmee gepaard gaat, is formele solidariteit afgedwongen via een wettelijke premie- en belastingplicht. Naast deze 'dwang' is een ander belangrijk motief het zogenaamde 'verlicht eigenbelang'. Dit is de persoonlijke bescherming tegen grote risico's als werkloosheid, ziekte, ouderdom en/of andere gebreken, door risico's te delen en samen met anderen af te dekken.

Formele solidariteit is te verdelen in kanssolidariteit en subsidiërende solidariteit. Hieronder beschrijven we deze vormen kort.

3.1.1 Kanssolidariteit

Kanssolidariteit werkt volgens het verzekeringsprincipe. Hierbij hangt de betaalde premie samen met de hoogte van de uitkering en het verzekerde risico. Een inboedelverzekering is hier een duidelijk voorbeeld van. Als huisbezitter betaal je een premie waarvan de hoogte afhankelijk is van het verzekerde bedrag en de te verzekeren risico's. Raakt je inboedel beschadigd door een verzekerd risico, dan wordt de schade gedekt vanuit de (door de deelnemers) betaalde premies; de risico's worden gebundeld. Motieven om hier aan mee te doen zijn eigenbelang en het verkrijgen van zekerheid.

3.1.2 Subsidiërende solidariteit

Bij subsidiërende solidariteit is er geen samenhang tussen de betaalde premie en het uitkeringsbedrag en het risico. Redenen hiervoor zijn het niet selecteren op risico en het verschijnsel dat sommige groepen een hogere uitkering ontvangen of al op jongere leeftijd recht hebben op een uitkering. Het verzekeringsprincipe gaat uit van risicodifferentiatie³² en equivalentie³³.

32 Risicodifferentiatie houdt in dat de hoogte van de premie afgestemd is op het te lopen risico: mensen met hoge risico's dragen meer premie af dan mensen met lage risico's. Differentiëren op basis van risico is alleen mogelijk als er eigenschappen van deelnemers te onderscheiden zijn die van invloed zijn op het risico. Deze eigenschappen moeten bij de verzekeraar ook bekend zijn. Risicodifferentiatie is niet altijd mogelijk of wenselijk. In situaties waarin geen risicodifferentiatie plaatsvindt, is sprake van risicosolidariteit.

33 Equivalentie houdt in dat de premies evenredig aan de risico's worden vastgesteld. Wanneer dit niet het geval is en premies op een andere wijze worden vastgesteld, is sprake van inequivalentie. Vaak worden premies vastgesteld op grond van het inkomensniveau van de deelnemers (Van Oorschot, 1991, p. 464). Op deze manier ontstaat inkomenssolidariteit.

Afwezigheid van één van beide uitgangspunten (wat het geval is bij subsidiërende solidariteit) zorgt voor respectievelijk risicosolidariteit en inequivalentiesolidariteit. Hieronder worden beide vormen toegelicht.

Motieven voor subsidiërende solidariteit zijn eigenbelang of altruïsme. Subsidiërende solidariteit kan zowel een- als tweezijdig zijn.

Risicosolidariteit

Kenmerk van risicosolidariteit is dat mensen met lage risico's mede de lasten dragen van mensen met hoge risico's. Een voorbeeld is de zorgverzekering. Alleen mensen die ziek zijn, maken aanspraak op de verzekering. Mensen met een goede gezondheid hebben er minder belang bij om zich te verzekeren dan mensen met een slechte gezondheid. Dit principe, waarbij vooral slechte risico's zich aanmelden voor een verzekering, heet 'adverse selection'. De verzekeringinstantie weet niet wie de goede en wie de slechte risico's zijn en zal mensen hierop willen selecteren ('signalling' en 'screening'). Mensen met een ernstige ziekte zullen niet in aanmerking komen voor een verzekering. Om dit te voorkomen worden bepaalde verzekeringen verplicht gesteld (Zvw, AWBZ). In onderstaand kader staat nog een aantal voorbeelden van risicosolidariteit.

Voorbeelden van risicosolidariteit:

Alle onderstaande vormen kunnen zowel inter- als intragenerationeel³⁴ zijn:

- > gezond versus ongezond (Zvw, AWBZ);
- > werkenden versus arbeidsongeschikten (WIA);
- > kinderlozen versus ouders (Tegemoetkoming ouders gehandicapte kinderen (TOG), AKW);
- > gehuwd versus ongehuwd (Algemene nabestaandenwet (Anw));
- > groepen met lage levensverwachting versus groepen met hoge levensverwachting (geslacht, opleiding). Groepen met een hogere levensverwachting profiteren langer van AOW en pensioen.

Intergenerationeel

- > Jongeren versus ouderen (pensioenen³⁵ en omslagstelsel in de AOW)

Inkomenssolidariteit

Bij inkomenssolidariteit is de hoogte van de premie niet afhankelijk van het risico, maar van het inkomen van de verzekerde. Hierdoor dragen mensen met een hoger inkomen bij aan de uitkering van mensen met een lager inkomen. Het komt echter ook voor dat juist de lagere inkomensgroepen bijdragen aan de hogere inkomensgroepen ('omgekeerde' solidariteit). Dit is bijvoorbeeld mogelijk in pensioensystemen met een eindloonregeling³⁶.

34 Gebaseerd op solidariteit binnen generaties dan wel tussen generaties

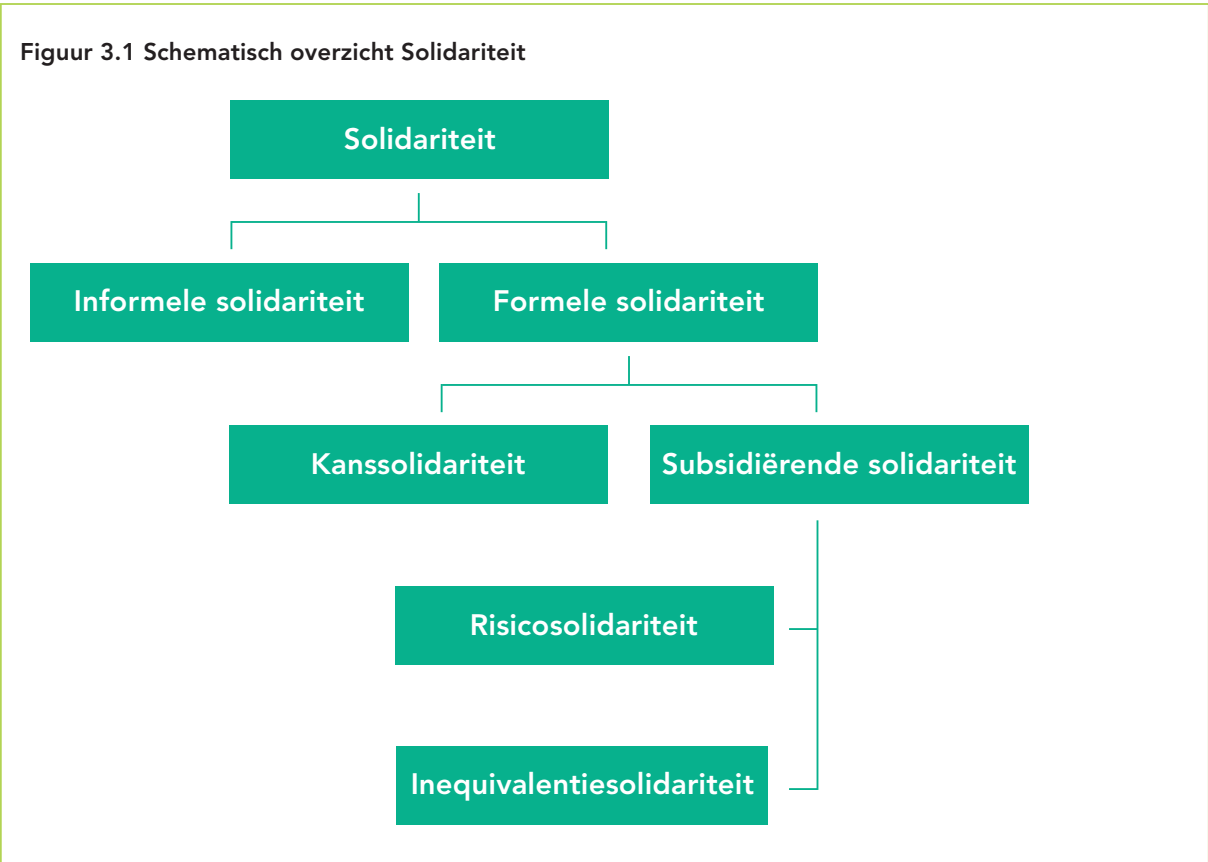
35 In eindloonstelsel is de solidariteit tussen jong en oud het sterkst: ouderen hebben meestal meer dienstjaren en een hoger eindsalaris dan jongeren.

36 Bij een eindloonregeling is de hoogte van het pensioen afhankelijk van de hoogte van het laatst genoten loon.

en een doorsneepremie³⁷. Daarnaast betalen personen met een hoog salaris in verhouding tot hun toekomstige uitkering, relatief minder premie dan personen met een laag salaris.

Voorbeelden van inkomenssolidariteit:
 > hoog inkomen versus laag inkomen (bij premieheffing);
 > tweeverdieners versus alleenverdieners (bij AOW-premie).

In onderstaand overzicht staan de besproken vormen van solidariteit schematisch weergegeven:

De voorbeelden die in dit hoofdstuk besproken worden, zijn allemaal voorbeelden van subsidiërende solidariteit. Zij zijn onderverdeeld volgens de definitie van solidariteit van Van Oorschot, in ‘hulp van de sterkere aan de zwakkere’ of ‘behartiging van gemeenschappelijke belangen’. De voorbeelden die in dit hoofdstuk aan bod komen, staan weergegeven in onderstaand schema.

37 Bij een doorsneepremie is het premiepercentage voor elke deelnemer in een pensioenfonds hetzelfde. Er wordt geen onderscheid gemaakt naar geslacht, leeftijd en gezondheid. In ruil voor deze premie krijgt iedere deelnemer na pensionering jaarlijks hetzelfde percentage van zijn pensioengrondslag uitbetaald.

Tabel 3.1 Voorbeelden van formele solidariteit

Vormen en voorbeelden van formele solidariteit	
Hulp van de sterkere aan de zwakkere	Behartiging van gemeenschappelijke belangen
Libië regeling	Maatschappelijke stage
Regelingen om de arbeidsparticipatie te bevorderen	Kindregelingen
AWBZ/ PGB	Zvw
Bijstand	Mantelzorgcompliment
AOW	

3.2 Hulp van de sterkere aan de zwakkere

In deze paragraaf worden de regelingen beschreven waarbij solidariteit de vorm heeft van hulp van de sterkere aan de zwakkere. Het gaat hierbij om regelingen met een eenzijdig karakter (Libië regeling, AWBZ/PGB), maar ook om regelingen met een tweezijdig karakter waarbij wederkerigheid een rol speelt (bijstand, bevordering arbeidsparticipatie en AOW).

3.2.1 Libië-regeling

Een recent voorbeeld van solidariteit in de vorm van hulp van de sterkere aan de zwakkere is de tijdelijke Libië-regeling. Het ministerie van SZW heeft deze regeling opgezet voor Nederlanders in Libië, die vanwege de burgeroorlog het land willen verlaten. Evacué's die niet over voldoende middelen beschikken ontvangen een eenmalige tegemoetkoming en een wekelijkse toelage voor voedsel, kleding en andere persoonlijke uitgaven, dekking van kosten voor medische hulp en een verzekering tegen de gevolgen van wettelijke aansprakelijkheid.³⁸ In 2006 was er een vergelijkbare tijdelijke regeling voor Nederlanders die uit Libanon werden geëvacueerd. Deze regeling is een duidelijk voorbeeld van eenzijdige solidariteit: er wordt geen tegenprestatie verwacht voor de geboden hulp.

3.2.2 Bevordering arbeidsparticipatie

In het regeerakkoord 'Vrijheid en verantwoordelijkheid' van het kabinet Rutte-Verhagen staat de volgende passage: *De economische crisis en oplopende begrotingstekorten maken hervormingen en bezuinigingen noodzakelijk. Het kabinet kiest voor maatregelen die eraan bijdragen dat iedereen zo veel mogelijk naar vermogen participeert in de samenleving. Doel is om mensen perspectief te geven op werk en inkomen, het draagvlak te versterken onder onze sociale voorzieningen en het bestrijden van dreigende personeelstekorten. Anderzijds moet aan mensen die niet kunnen werken bestaanszekerheid worden geboden. Het beleid van het kabinet draagt bij aan herstel van werkgelegenheid en behoud van solidariteit van werkenden met uitkerings- en pensioengerechtigden*³⁹

38 <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bijstand/documenten-en-publicaties/persberichten/2011/02/23/minister-kamp-regelt-financiele-hulp-voor-evacues-uit-libie.html>

39 [Regeerakkoord 2010, p. 43.](#)

Wwnv

Eén van de belangrijkste maatregelen om dit te realiseren is de nieuwe Wet werken naar vermogen (Wwnv). Deze wet beoogt de sociale zekerheid meer activerend te maken. De huidige regelingen zijn volgens het kabinet nog 'te veel vangnet, te weinig springplank'.⁴⁰ De Wwnv moet er volgens de 'Hoofdlijnennotitie werken naar vermogen' voor zorgen dat de solidariteit, het draagvlak en de betaalbaarheid van de sociale zekerheid voor de toekomst veilig gesteld zijn. De Wwnv is bedoeld voor iedereen met arbeidsvermogen, die voorheen een beroep zou doen op één van onderstaande wetten:

- > Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong);
- > Wet sociale werkvoorziening (Wsw);
- > Wet werk en bijstand (WWB);
- > Wet investeren in jongeren (WIJ).

Jonge mensen die 'volledig en duurzaam' arbeidsongeschikt zijn, kunnen blijvend een beroep doen op de Wajong. De Wsw blijft toegankelijk voor mensen die alleen 'beschut werk' (in een sociale werkplaats) kunnen doen.

Om iedereen zoveel mogelijk naar vermogen te laten deelnemen aan de arbeidsmarkt, zet het kabinet een aantal maatregelen in om het voor werkgevers aantrekkelijk(er) te maken een gedeeltelijk arbeidsgeschikte in dienst te nemen. In de 'Hoofdlijnennotitie werken naar vermogen' worden de maatregelen als volgt toegelicht: *Om de solidariteit, het draagvlak en de betaalbaarheid van de sociale zekerheid ook op termijn te behouden, wil het kabinet de toegang tot het sociale vangnet beperken tot de mensen die het op eigen kracht niet redden. Het kabinet wil daarmee – meer dan nu het geval is – de zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid van mensen aanmoedigen en bevorderen. Het in eigen onderhoud kunnen voorzien en het verkrijgen én behouden van betaald werk is immers in de eerste plaats een verantwoordelijkheid van mensen zelf. Natuurlijk blijft de overheid mensen die bescherming en hulp nodig hebben die ook bieden.*⁴¹

Loondispensatie

Eén van deze maatregelen is het instrument van loondispensatie. Deze maatregel houdt in dat de werkgever van een persoon die, door een verstandelijke, lichamelijke en/of psychische beperking dan wel andere redenen, niet in staat is zelfstandig 100% van het minimumloon te verdienen, is vrijgesteld van het betalen van het gangbare loon. De werkgever betaalt alleen het deel dat de werknemer arbeidsproductief is. Hierdoor wordt het voor werkgevers aantrekkelijker en makkelijker om mensen in dienst te nemen die niet volledig kunnen werken. De gemeente vult dit loon voor mensen met een Wwnv-uitkering aan tot (maximaal) 100% van het wettelijk minimumloon.⁴²

Deze regeling beoogt de emancipatie van gedeeltelijk arbeidsgeschikten te bevorderen, waardoor degene die gebruik maakt van de loondispensatie op zijn beurt solidair kan zijn met de personen die niet in staat zijn te werken.

40 Bijlage 'Hoofdlijnennotitie werken naar vermogen' bij brief van de Staatssecretaris van SZW aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 21 april 2011, kenmerk WNV/2011/5335.

41 [Hoofdlijnennotitie werken naar vermogen 2011, p. 2.](#)

42 Bijlage bij brief van de Staatssecretaris van SZW aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 21 april 2011, kenmerk WNV/2011/5335.

Wajong adviesvoucher

Een ander nieuw instrument is de Wajong adviesvoucher. Dit is een soort tegoedbon, waarmee een ondernemer gratis advies krijgt van een geselecteerd re-integratiebedrijf over de mogelijkheden om jongeren met een beperking in zijn bedrijf te plaatsen. Het kan nodig zijn dat werkgevers hun functies of werkzaamheden moeten aanpassen aan de mogelijkheden van de Wajonger. De voucher vergoedt dan de kosten van dit onderzoek.

De regeling beoogt werkgevers te stimuleren een jonge arbeidsongeschikte in dienst te nemen. De solidariteit die hieruit blijkt is solidariteit van de werkgever met de Wajonger.

3.2.3 Bijstand

Wederkerigheid maakt een belangrijk onderdeel uit van de WWB. Bijstandsgerechtigden kunnen worden verplicht een tegenprestatie te leveren. In het regeerakkoord staat dat er een wettelijke plicht tot tegenprestatie in de bijstand moet komen. Gemeenten mogen zelf bepalen wat voor tegenprestatie zij vragen. Deze verplichting wordt alleen maar sterker met de invoering van de Wwnv. Deze wet wil mensen met arbeidsvermogen stimuleren om te gaan werken. Op deze wijze zal de bijstand meer en meer een springplank naar werk worden, in plaats van een vangnet.

De regering verwoordt het in de Memorie van Toelichting bij het wetsvoorstel als volgt: *Werk is de basis voor zelfstandigheid, het benutten en ontwikkelen van talenten en vaardigheden en de beste manier om uit armoede te komen. De WWB dient daarom optimaal activerend te zijn richting werk. Dit wetsvoorstel omvat daarom een aantal maatregelen die de tijdelijke vangnetfunctie van de WWB nog meer voorop stelt en de verplichtingen waaraan uitkeringsgerechtigden moeten voldoen aanscherpen. Deze regering stelt eigen verantwoordelijkheid voorop: de bijstand moet niet alleen het vangnet zijn, maar ook een springplank naar werk voor iedereen die kan werken.*⁴³

Het kabinet heeft hiertoe een aantal wijzigingen in de bijstand voorgesteld en op 17 juni 2011 aan de Tweede Kamer aangeboden:⁴⁴

- > de toets op het partnerinkomen wordt vervangen door een toets op het huishoudinkomen;
- > jongeren tot 27 jaar moeten werken, leren of stage lopen. De sancties worden aangescherpt als zij een beroep doen op de bijstand. De eerste vier weken krijgen ze geen uitkering, maar moeten ze zélf solliciteren. De WIJ, die sinds 2009 van kracht is, wordt afgeschaft;
- > de ontheffing van de sollicitatieplicht voor alleenstaande bijstandhouders met kinderen onder de 5 jaar, wordt afgeschaft. Om werken te stimuleren, mogen alleenstaande ouders meer bijverdienen zonder dat de uitkering wordt gekort;
- > mensen met een bijstandsuitkering die tijdelijk geen werk hoeven te zoeken, mogen voortaan maximaal 4 weken per jaar naar het buitenland. Nu is dat 13 weken. Voor 65-plussers wordt de termijn teruggebracht van 26 weken naar maximaal 8 weken per jaar.

43 [Kamerstukken II 2011/2012, 32 815, nr. 3, p. 1.](#)

44 [Kamerstukken II 2011/2012, 32 815, nr. 3.](#)

Zoals uit de Memorie van Toelichting blijkt, verschuift in de bijstand de balans tussen solidariteit en eigen verantwoordelijkheid steeds meer richting eigen verantwoordelijkheid.

3.2.4 AWBZ en PGB

Alle ingezetenen van Nederland zijn door middel van de AWBZ verplicht verzekerd tegen zware geneeskundige financiële lasten. Het gaat hierbij om vergoeding van bijzondere medische kosten die niet onder de normale zorgverzekering vallen. Deze verplichte verzekering was nodig omdat (...) *er is gebleken, dat enerzijds nagenoeg niemand zijn persoonlijke verantwoordelijkheid in deze in belangrijke mate kan beleven en dat anderzijds in de weinige gevallen, waarin dit wel mogelijk is, onevenredig zware lasten op de schou- ders van een enkeling worden gelegd.*⁴⁵ Van mensen kan niet verwacht worden dat zij in hun eentje opdraaien voor zware medische kosten.

Discussies over de AWBZ gaan meestal over welke risico's wel en welke niet onder de AWBZ moeten vallen. Hierin wordt vaak geschoven, waardoor de dekking van de verzekering groter of kleiner wordt. De samenstelling van het pakket geeft aan met welke groepen patiënten we solidair zijn en van welke groepen we meer eigen verantwoordelijkheid verwachten.

Het PGB is een instrument in de AWBZ, waardoor patiënten zelf hun zorg kunnen inkopen. De voorgestelde aanpassingen van het kabinet in de AWBZ en de PGB zijn momenteel onderwerp van heftige discussies.

In de programmabrief langdurige zorg geeft de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport haar visie op de langdurige zorg en worden de maatregelen uit het regeer- en gedoogakkoord uitgewerkt.⁴⁶ Belangrijk onderdeel van deze programmabrief is de 'ëmonetarisering van de informele zorg'. De PGB-regeling heeft ertoe geleid dat een geheel nieuwe groep zorgvragers zich tot de AWBZ heeft gewend die dit anders (nog) niet zou hebben gedaan. De groei van het PGB heeft niet geleid tot de verwachte verlaging van de groei bij de zorg in natura. Dit zet de betaalbaarheid van de langdurige zorg onder druk. De staatssecretaris stelt het volgende: *We hebben in Nederland een toegankelijke AWBZ en een aantrekkelijke PGB-regeling, die mantelzorgers verleidt om hun zorg vanuit collectieve middelen te financieren.*⁴⁷ Een van de nu voorgestelde maatregelen is dat mensen eerst in de eigen omgeving hulp moeten zoeken en pas daarna (als zij een formeel zorgplan hebben ingediend) in aanmerking komen voor een PGB. Dit lijkt op de substitutiethese: informele en formele zorg worden als uitwisselbaar gezien.

45 Kamerstukken II 1965/1966, 8457 nr. 3, p. 8.

46 Brief van de Staatssecretaris van VWS aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 1 juni 2011, kenmerk DLZ/KZ-U-3067294

47 Brief van de Staatssecretaris van VWS aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 1 juni 2011, kenmerk DLZ/KZ-U-3067294

3.2.5 AOW

De AOW is een typisch voorbeeld van intergenerationele solidariteit. De Beer⁴⁸ beschrijft deze intergenerationele solidariteit als *een in beginsel oneindige keten van solidariteitsrelaties tussen volgende en voorgaande generaties*. Jongeren zijn solidair met ouderen, omdat zij verwachten dat de toekomstige jongeren op hun beurt solidair met hen zullen zijn. Vertrouwen is belangrijk voor het in stand houden van de solidariteit. Hij stelt dan ook dat alleen al de discussie over de houdbaarheid van de AOW zorgt voor afbreuk van die solidariteit.

De solidariteit tussen de jongeren (werkenden) en de ouderen (AOW-ers) is in de loop van de jaren wel beperkt. De maatregelen die hiertoe genomen zijn hebben betrekking op de stijgende kosten van de AOW door de vergrijzing. Zo is de AOW-uitkering in de jaren '80 een aantal keer niet aangepast aan de welvaartsontwikkelingen (ontkoppeling). Daarnaast is het premiepercentage van de AOW gemaximeerd. Omdat de premie inkomsten niet genoeg zijn om alle uitkeringen te financieren, wordt een groot deel van de AOW uit rijksbijdragen (de algemene middelen) gefinancierd. Hierdoor wordt het deel wat jongeren moeten betalen begrensd en dragen ook ouderen deels bij aan de AOW. Verdergaande fiscalisering (waarbij ouderen ook feitelijk gaan bijdragen aan de AOW) beperkt de solidariteit tussen jong en oud nog verder. De komende verhoging van de AOW-leeftijd is een andere manier om de kosten van de AOW te drukken. De verhouding tussen werkenden en gepensioneerden verandert, doordat de groep werkenden groter wordt.

3.3 Behartiging van gemeenschappelijke belangen

In deze paragraaf worden de regelingen beschreven waarbij solidariteit de vorm heeft van behartiging van gemeenschappelijke belangen. Het gaat hierbij om regelingen met een tweezijdig karakter. In deze paragraaf komen achtereenvolgens de Zvw, Maatschappelijke stage, kindregelingen en mantelzorgcompliment aan bod.

3.3.1 Zvw

Sinds 2006 is de Zvw van kracht. Iedere inwoner van Nederland is verplicht zich te verzekeren tegen ziektekosten. Maandelijks betaalt men een premie die binnen het basispakket voor iedereen bij dezelfde zorgverzekeraar gelijk is. De Zvw is een vorm van verplichte tweezijdige solidariteit, waarbij gemeenschappelijke belangen worden behartigd. Iedereen is gebaat bij een verzekering tegen ziektekosten, omdat je je gezondheid niet in de hand hebt. Degenen die geen zorg nodig hebben betalen deels de zorg voor degenen die dat wel nodig hebben, in de verwachting dat dit ook gebeurt als zij zelf ziek worden.

De invulling van het basispakket wordt jaarlijks geëvalueerd en aangepast. De breedte van het basispakket zegt iets over de afweging tussen solidariteit en eigen verantwoordelijkheid. Voor welke kosten zijn mensen zelf verantwoordelijk en welke kosten worden vergoed? In een kamerbrief stelt de minister van VWS het als volgt: Als het kabinet naar aanleiding van uw wensen zaken in het pakket opneemt, betaalt uiteindelijk de premiebetaler dat. Dat geldt voor zaken als uitbreiding van het aantal IVF behandelingen, vergoeding van de anticonceptiepil bij bepaalde uitzonderingen

48 De Beer 2006, p. 67.

en vergoeding van de rollator etc. Wat niet in het pakket zit moet iemand zelf betalen wanneer hij of zij daar gebruik van maakt.⁴⁹

Rollatordiscussie

In 2004 stelde toenmalig minister Hoogervorst voor om de rollator uit het basispakket te halen. Hij stuitte op veel verzet. In 2010 adviseert het College voor zorgverzekeringen (CVZ), die het pakketbeheer verzorgt voor het ministerie van VWS, om de rollator uit het basispakket te halen. De reden hiervoor is dat de rollator een hulpmiddel is, vergelijkbaar met de leesbril. De minister neemt het advies over.⁵⁰ Eind 2010 worden op aandringen van de Tweede Kamer de rollator en andere eenvoudige mobiliteitshulpmiddelen tóch in het basispakket gelaten.⁵¹

3.3.2 Maatschappelijke stage

Alle leerlingen die in schooljaar 2011-2012 starten in het voortgezet onderwijs (praktijk-onderwijs, vmbo, havo en vwo) moeten een maatschappelijke stage doen van minimaal 30 uur, die bestaat uit vrijwilligerswerk. Leerlingen leveren een onbetaalde bijdrage aan de maatschappij en komen zo al op school in aanraking met de samenleving. Doelstelling van de maatschappelijke stage is het bevorderen van burgerschap en sociale integratie. Leerlingen komen in contact met groepen medemensen waarmee zij anders niet zo snel in contact zouden komen en leren over verschillende sociale onderwerpen.⁵² De scholen en gemeenten krijgen van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) een financiële bijdrage.

Maatschappelijke stage

Op de website www.rijksoverheid.nl staat een aantal voorbeelden van maatschappelijke stages:

- > acties opzetten om geld in te zamelen voor een goed doel;
- > ouderen helpen bij sms'en of internetten;
- > decors opbouwen bij toneelverenigingen;
- > voorlezen aan kleuters;
- > onderzoek doen naar voorzieningen voor de jeugd;
- > een speurtocht uitzetten voor basisschoolleerlingen;
- > helpen bij de organisatie van een kerkdienst;
- > training geven aan jonge kinderen;
- > schrijven voor een clubblad;
- > een voorstelling verzorgen voor jonge kankerpatiëntjes.

49 Brief van de Minister van VWS aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 19 november 2010, kenmerk GMT/3036034.

50 Brief van de Minister van VWS aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 21 juni 2010, kenmerk Z/VU-3006968.

51 Brief van de Minister van VWS aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 19 november 2010, kenmerk GMT/3036034.

52 [Kamerstukken II 2010/2011, 32 531 nr. 3, p. 3.](#)

Door het uitvoeren van een maatschappelijke stage wordt kinderen bijgebracht dat zij onderdeel uitmaken van de samenleving en daaraan ook een bijdrage moeten leveren. Hoewel het woord 'solidariteit' niet in de Memorie van Toelichting voorkomt, is het leveren van vrijwilligerswerk een uiting van lotsverbondenheid. De maatschappelijke stage kan gezien worden als solidariteit van de jongere generatie met andere groepen en generaties in de maatschappij.

3.3.3 Kindregelingen

De Algemene Kinderbijslagwet (AKW) is de oudste en bekendste regeling voor de financiële ondersteuning van gezinnen met kinderen. De AKW is in 1963 ingevoerd. Het doel van de AKW is het verminderen van welvaartsverschillen tussen gezinnen met kinderen en gezinnen zonder kinderen. Een sociale verzekering biedt inkomensbescherming zodra een bepaalde schade optreedt. Omdat het krijgen van kinderen niet met een sociale schade te vergelijken is, is de rechtsgrond van deze regeling opgevat volgens de gemeenschapsgedachte en de sociaal-ethische gedachte.⁵³

- > gemeenschapsgedachte: bijdrage aan ouders ter financiering van de opvoeding en opleiding van kinderen. Kinderen zijn van belang voor de samenleving;
- > sociaal-ethische gedachte: natuurlijk recht op een gezond gezinsleven en opvoeding. Het bestaande prijs- en loonvormingssysteem mag dit natuurlijke recht niet in de weg staan.

Naast de AKW zijn er nog elf andere regelingen (waarvan 6 fiscale)⁵⁴ die inkomensondersteuning geven aan of de arbeidsparticipatie willen bevorderen van gezinnen met kinderen.

Het kabinet wil het aantal regelingen terugbrengen, zodat het stelsel overzichtelijker wordt en ouders met minder loketten te maken hebben. In 2012 worden daarom drie regelingen afgeschaft en een aantal andere regelingen aangepast. Doel van het kabinet is, naast de bezuinigingsdoelstelling, de eigen verantwoordelijkheid deels bij ouders terug leggen. In de kinderopvangtoeslag is dit bijvoorbeeld terug te zien in de wijze van financiering van de regeling. De kinderopvangtoeslag is bedoeld om de combinatie arbeid-zorg te ondersteunen en de arbeidsparticipatie van ouders met (jonge) kinderen te bevorderen. De regeling wordt gefinancierd door de drie belanghebbenden: ouders, werkgevers en overheid. Ouders dragen met 22% in 2010 relatief weinig bij aan de kosten voor kinderopvang. Met diverse maatregelen wil de regering de ouderbijdrage verhogen en het deel dat door de overheid betaald wordt, verlagen.⁵⁵

Zoals uit bovenstaande blijkt, verschuift bij de kindregelingen de balans tussen solidariteit en eigen verantwoordelijkheid steeds meer richting eigen verantwoordelijkheid.

53 Kamerstukken II 1960/1961, 4953 nr. 11, p. 32.

54 De regelingen voor inkomensondersteuning zijn: Kinderbijslag, Kindgebonden Budget, Aanvulling op sociaal-minimum uitkeringen voor alleenstaande ouders, Tegemoetkoming onderwijs- en schoolkosten, Tegemoetkoming ouders thuiswonende gehandicapte kinderen, Kindertoeslag op vrijstelling box 3, Aftrek levensonderhoud kinderen, Alleenstaande ouderkorting en Ouderschapsverlofkorting. De regelingen ter bevordering van de arbeidsparticipatie zijn: Kinderopvangtoeslag, Combinatiekorting en de Aanvullende alleenstaande ouderkorting.

55 Brief van de Minister van SZW aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 6 juni 2011, kenmerk KO/2011/8502

3.3.4 Mantelzorgcompliment

Vrijwilligers en mantelzorgers dragen in belangrijke mate bij aan de zelfredzaamheid en participatie van anderen. En: dragen bij aan verbinding, aan het vergroten van de onderlinge betrokkenheid en sociale samenhang in onze maatschappij. Dit is een fragment uit de beleidsbrief van de staatssecretaris van VWS over mantelzorg.⁵⁶ Nederland telde in 2007 ruim 1 miljoen mantelzorgers. Dit zijn mensen die langdurig en onbetaald zorgen voor een hulpbehoevende uit hun eigen omgeving. Mantelzorg wordt verleend vanuit de emotionele band die zorgverlener en zorgbehoevende met elkaar hebben.

In de beleidsnotitie benadrukt de staatssecretaris dat Nederland zich gelukkig kan prijzen met zijn vrijwilligers en mantelzorgers: *Dit alles moeten we koesteren. En meer dan dat. Het kabinet staat immers voor een overheid die mensen uitnodigt en stimuleert om «mee te doen». Ook vanuit het perspectief van wederkerigheid. Burgers zijn er voor elkaar. De overheid stimuleert dat door actieve burgers – waar nodig – te ondersteunen en te faciliteren en door degenen die nog niet actief zijn, aan te moedigen ook mee te doen. Wederkerigheid betekent echter ook dat de overheid de burger weer aanspreekt om bij te dragen aan de samenleving en zich in te zetten voor anderen.*⁵⁷ In de komende jaren zal de druk op mantelzorgers door vergrijzing en personeelstekorten in de formele zorg steeds groter worden. Het ondersteunen en faciliteren van mantelzorgers wordt daarmee extra belangrijk.

Het mantelzorgcompliment is in 2007 in het leven geroepen als blijk van waardering voor de mensen die mantelzorg verlenen. Een zorgvrager kan zijn mantelzorger opgeven voor het compliment – een bedrag van € 250 – als hij aan een aantal voorwaarden voldoet. Eén daarvan is dat de zorgvrager beschikt over een indicatie voor extramurale zorg, afgegeven door het Centrum indicatiestelling zorg (CiZ). Extramurale zorg betekent langdurige zorg aan huis. Deze indicatie moet voor minstens 371 dagen geldig zijn.

Mantelzorgers zijn solidair met degenen die zij verzorgen. Met het mantelzorgcompliment geeft de samenleving aan dat zij het werk van de mantelzorger waarderen en vanuit een gemeenschappelijk belang (het kan iedereen overkomen mantelzorger te worden) solidair met hen zijn.

56 [Kamerstukken II 2007/2008, 30 169 nr. 11, p. 2.](#)

57 [Kamerstukken II 2007/2008, 30 169 nr. 11, p. 2.](#)

4 INFORMELE SOLIDARITEIT

In dit hoofdstuk komen voorbeelden van informele solidariteit aan bod. Paragraaf 4.1 geeft een theoretisch kader van informele solidariteit en de verschillende vormen van informele solidariteit worden beschreven. In de paragrafen 4.2 en 4.3 worden voorbeelden van respectievelijk 'hulp van de sterkere aan de zwakkere' en 'behartiging van gemeenschappelijke belangen' beschreven.

4.1 Verschillende vormen van informele solidariteit

Informele solidariteit is solidariteit op individueel niveau; het wordt dan ook wel micro-solidariteit genoemd. Informele solidariteit is niet vastgelegd in regels of georganiseerd in instituties. Deze vorm van solidariteit berust voornamelijk op wederkerigheid ('voor wat hoort wat'), morele verplichting, verantwoordelijkheidsbesef en liefde. De WRR onderscheidt vier vormen van informele solidariteit:

- > contactsolidariteit (frequentie en duur van contact);
- > waardeconsensus-solidariteit (dezelfde waarden aanhangen);
- > functionele solidariteit (hulp);
- > affectieve solidariteit (emotionele steun).

De voorbeelden van informele solidariteit die in dit hoofdstuk beschreven worden, zijn voorbeelden van initiatieven van burgers die tot stand zijn gekomen,

- 1) doordat bepaalde wetgeving dat mogelijk heeft gemaakt of
- 2) juist doordat bepaalde voorzieningen niet wettelijk geregeld zijn.

Een voorbeeld van het eerste zijn de Thomashuizen. Dit is een woonvorm waarin maximaal acht geestelijk gehandicapten met een zorgeliefhebber samenleven. De kosten voor de zorg, begeleiding en levensonderhoud van de bewoners worden gefinancierd vanuit een PGB. De huurkosten kunnen in bepaalde gevallen vanuit een Wajonguitkering of met huurtoeslag gefinancierd worden.⁵⁸ Een voorbeeld van het tweede zijn de initiatieven die bewoners van verschillende kleine kernen ontplooiën om hun woon- en leefomgeving aantrekkelijk te houden.

In paragraaf 4.2 gaan we in op de voorbeelden waarbij sprake is van hulp van de sterkere aan de zwakkere. De voorbeelden waarin behartiging van gemeenschappelijke belangen voorop staat, staan in paragraaf 4.3.

In onderstaande tabel staan de voorbeelden die in dit hoofdstuk beschreven worden. Dit hoofdstuk zou vele malen groter kunnen zijn dan het nu is. Initiatieven en voorbeelden van informele solidariteit ontstaan op verwachte, maar ook op onverwachte plekken. Daarnaast werden de voorbeelden van alle kanten aangedragen; de lijst met voorbeelden werd dan ook langer en langer. We hebben ons moeten beperken en met hulp van collega's hebben we de volgende voorbeelden verder uitgewerkt. De uitgebreidere lijst met voorbeelden is in de bijlage opgenomen.

58 <http://www.thomashuizen.nl/home.aspx>. Geraadpleegd 01-07-2011

Tabel 4.1 Voorbeelden van informele solidariteit

Vormen en voorbeelden van informele solidariteit	
Hulp van de sterkere aan de zwakkere	Behartiging van gemeenschappelijke belangen
De Schans Herbergier Weekend Academie Dress for Success Emma at work Respijtzorg	Doen!!! Broodfonds Platform Verontruste ouders Woongroep Foe Ooi Leeuw Alternatief voor Vakbond

4.2 Hulp van de sterkere aan de zwakkere

De voorbeelden waarbij sprake is van hulp van de sterkere aan de zwakkere zijn te vinden in veel facetten van het leven. De voorbeelden die we in deze paragraaf beschrijven zijn voorbeelden in zorg (woonvormen, respijtzorg) onderwijs (Weekend Academie) en arbeid (Dress for Success, Emma at work).

4.2.1. Woonvormen voor mensen met een beperking

Een (groot) aantal van de voorbeelden van informele solidariteit heeft betrekking op woonvoorzieningen voor mensen met een beperking. De eerder genoemde Thomashuizen vallen hier bijvoorbeeld onder. De kosten van het wonen in een dergelijke woonvoorziening worden gefinancierd vanuit een persoonsgebondenbudget (PGB). In het kader hieronder geven wij kort een tweetal initiatieven weer.

De Schans

De Schans is een bijzonder woonproject in Chaam, dat is opgezet door de ouders van een gehandicapt kind.⁵⁹ Inmiddels is het uitgegroeid tot een woonproject voor vijftien mensen met een beperking met ruimte voor werk en vrije tijdbesteding. Naast een woonvoorziening is er ook een kinderboerderij en een natuurpark.

De Herbergier

De Herbergier is een kleinschalige woongemeenschap voor mensen met geheugenproblemen (dementie). Het huis wordt geleid door een 'zorgondernemerstel', dat samenwoont met maximaal vijftien bewoners. Een zorgondernemerstel is een (echt) paar waarvan minstens één van beiden een opleiding in de zorg heeft gehad. Van de partner wordt in ieder geval affiniteit met zorg gevraagd. De Herbergier is een concept van De drie Notenboomen BV. De Thomashuizen zijn ook één van hun formules.

In zowel De Schans als de Herbergier is sprake van solidariteit tussen generaties. De ouders die voor hun gehandicapte kinderen zorgen of het zorggehtpaar dat voor voornamelijk- oudere mensen met geheugenproblemen zorgt.

4.2.2 Weekend Academie

Gemotiveerde kinderen van tien tot zestien jaar uit Amsterdam West of Nieuw-West die extra ondersteuning kunnen gebruiken, kunnen deelnemen aan de Weekend Academie.⁶⁰ Wij hebben hier gekozen voor het voorbeeld van de Weekend Academie uit Amsterdam West, maar Weekend Academie is een initiatief dat in veel meer steden plaatsvindt.

Het doel is om kinderen die wat extra hulp kunnen gebruiken te stimuleren hun talenten te ontwikkelen. Op zaterdag of zondag krijgen groepjes van vier of vijf kinderen begeleiding van een medewerker. De leerlingen krijgen, in onderstaande volgorde, drie programma-onderdelen aangeboden:

- > huiswerkbegeleiding: begeleiding bij het maken van het huiswerk, begeleiding bij de planning van het huiswerk en inzicht in de motivatie;
- > sociale vaardigheden: training van sociale vaardigheden en gastlessen door professionals;
- > ontspanning: kennismaking met verschillende vormen van sport en cultuur.

De begeleiders zijn onder meer studenten pedagogiek, psychologie of sociaal pedagogische hulpverlening (SPH). Daarnaast zijn er gastlessen (praktijklessen) door professionals. Zij vertellen over hun beroep en wat ze ervoor hebben moeten doen om hun doel te bereiken. De leerlingen komen op deze manier in aanraking met beroepen, hobby's en levenservaringen waar zij in hun dagelijks leven niet of weinig mee te maken krijgen. Een mooie uiting van intergenerationele solidariteit!

4.2.3 Dress for Success

Als je een minimuminkomen hebt of een uitkering en uitgenodigd bent voor een sollicitatiegesprek, dan kan je gebruik maken van gratis kledingadvies en een set kleding bij Dress for Success. Het enige wat van de werkzoekende gevraagd wordt, is de uitnodiging voor het sollicitatiegesprek mee te nemen.

Dress for Success wil de kansen op werk voor mensen met een laag inkomen verbeteren. Omdat een eerste indruk maar één keer gemaakt kan worden, speelt de kledingkeuze van een sollicitant een grote rol. Daarnaast versterkt de juiste kledingkeuze het zelfvertrouwen van de sollicitant. Meer dan 50% van de werkzoekenden die via de Dress for Success methode solliciteerden, werd aangenomen. Wanneer zij aangenomen zijn, mogen ze nog een set kleding uitzoeken, zodat ze over voldoende representatieve kleding beschikken totdat het eerste salaris gestort wordt.

Op de website van Dress for Success⁶¹ wordt expliciet de solidariteit tussen werkenden en werkzoekenden genoemd. Werkenden kunnen kleding schenken en werkzoekenden krijgen deze kleding zodat zij goed gekleed kunnen solliciteren. Bedrijven kunnen ook materieel (kleding) of financieel schenken aan Dress for Success.

60 www.weekendacademie.nl, geraadpleegd 01-07-2011

61 www.dressforsuccess.nl, geraadpleegd 05-08-2011

Dress for Success is een franchiseorganisatie die van oorsprong afkomstig is uit Amerika. De eerste Nederlandse winkel staat sinds 2001 in Rotterdam, momenteel zijn er twaalf winkels en de organisatie streeft naar uitbreiding. Alle winkels zijn georganiseerd als stichting en sinds eind 2010 lid van de landelijke vereniging Dress for Succes.

4.2.4 Emma at work

Emma at Work is een non-profit uitzendbureau voor jongeren met een lichamelijke chronische ziekte of beperking. Emma at Work bemiddelt deze jongeren, die door hun ziekte of beperking moeilijker aan het werk komen, naar een vakantiebaan, bijbaan of vaste werkplek. Emma at Work bestaat grotendeels dankzij sponsors, donaties en voor een klein deel uit een bemiddelingsfee.

Sinds haar oprichting in 2006 heeft het uitzendbureau ongeveer 350 werkplekken gerealiseerd.⁶² Emma at Work is voortdurend op zoek naar werkgevers die een chronisch zieke jongere een baan willen aanbieden. Zij geven ondersteuning en begeleiding aan deze werkgevers. Het initiatief tot oprichting van dit uitzendbureau, het aanbieden van de werkplekken en de schenkingen van sponsors en donateurs zijn alle drie vormen van solidariteit met de jongeren. Deze solidariteit is tweezijdig: iedereen krijgt er wat voor terug. De werkgever krijgt een arbeidskracht, de intercedent een salaris en de sponsor positieve naamsbekendheid.

4.2.5 Respijtzorg

Onder de noemer 'respijtzorg' vallen verschillende voorzieningen voor hulpbehoevenden. Deze voorzieningen geven hun mantelzorger tijdelijk de kans om met wat anders dan 'zorgen' bezig te zijn. Respijtzorg kan verleend worden door professionals of door vrijwilligers. Zorg door professionals kan bijvoorbeeld in een dagopvang, logeerhuis of een zorgboerderij, maar kan ook bij de hulpbehoevende thuis zijn. Deze vormen van zorg worden bekostigd vanuit de AWBZ of PGB. Vrijwilligers kunnen mensen zijn van de Vrijwillige Thuishulp, Vriendendienst, Georganiseerde Burenhulp, Buddyzorg en andere vrijwilligersorganisaties.

Het lidmaatschap van een vereniging is vaak één van de eerste dingen die een mantelzorger opzegt. Om dit te voorkomen, is door twee organisaties voor maatschappelijke ontwikkeling⁶³ het project 'De (mantel)zorgende vereniging' opgezet. Doel van dit project is verenigingen ondersteunen om mantelzorgers en hun behoeften te herkennen en daarop in te spelen. In de projectbeschrijving wordt het voorbeeld van Karine aangehaald: *Karine zingt graag en zit bij een close-harmony koor. Op een dag gebeurt er iets vreselijks: haar 16-jarige zoon wordt aangereden. De diagnose was een dwarslaesie en een ernstige hersenbeschadiging. Hij heeft veel zorg nodig en wil niet meer alleen thuis blijven. Karine besluit haar lidmaatschap op te zeggen. Haar koorvriendinnen accepteren dit niet en bedenken een oplossing: voortaan past een partner op bij haar zoon.*⁶⁴

62 www.emma-at-work.nl, geraadpleegd 04-07-2011

63 Arcon (Overijssel) en CMO Spectrum (Gelderland)

64 [Pilot mantelzorgend verenigingsleven 2010-2011, p.2](#)

De Stichting Mantelzorgvervangend Nederland 'Handen-in-Huis', is één van de organisaties voor vrijwillige respijtzorg. Voor minimaal drie dagen (inclusief de tussenliggende nachten) kan een mantelzorger vervanging krijgen. De stichting brengt de hulpvrager en de vrijwilliger bij elkaar en werft de vrijwilligers. De vrijwilligers ontvangen een onkostenvergoeding, die wordt vergoed vanuit de Zvw. Om ook jongeren als vrijwilliger te werven heeft de stichting de website www.benijmijnheld.nl opgezet. Jongeren die als mantelzorgvervanger aan de slag gaan, kunnen hiervoor studiepunten krijgen. De vrijwilliger helpt de vrijwilliger!

4.3 Behartiging van gemeenschappelijke belangen

'Behartiging van gemeenschappelijke belangen' uit zich in de vorm van 'voor elkaar, door elkaar'. Het is vaak tweezijdig doordat mensen in dezelfde situatie zitten. De voorbeelden die we in deze paragraaf beschrijven zijn voorbeelden van wonen (Doen!!!, Foe Ooi Leeuw), zorg (Platform Verontruste ouders) en arbeid (Broodfonds, Alternatief voor Vakbond).

4.3.1 Doen!!!

Doen!!! is een initiatief van [Plattelandsjongeren](http://Plattelandsjongeren.nl). Zij ondersteunen jongeren in dorpen waar nog geen plattelandsjongerenvereniging actief is bij het ontplooiën van activiteiten voor en door jongeren. Dit initiatief draagt bij aan de sociale samenhang en leefbaarheid binnen dorpen en wijken op het platteland; de zogenaamde kleine kernen. Het gaat hier vaak om krimpgebieden, waar weinig tot niets voor de jeugd georganiseerd wordt. In deze gebieden verdwenen de afgelopen jaren sociale ontmoetingsplaatsen als winkels, uitgaansgelegenheden, bibliotheken, dorpshuizen en scholen in rap tempo. Inmiddels zie je de trend ontstaan (waar het initiatief Doen!!! goed inpast) dat de kleine kernen dit proberen tegen te gaan door (vrijwillig) buurtwinkels, bibliotheken, gezamenlijke sociale woningbouwprojecten op te zetten.

Plattelandsjongeren.nl kijkt samen met de jongeren (en de gemeente, welzijnswerk en eventuele andere instanties) naar wat er leeft aan wensen en wat aan (haalbare) activiteiten opgepakt kan worden. De jongeren pakken de organisatie en de uitvoering hiervan zelf op. Dit gebeurt onder leiding van een coach. De coach is een vrijwilliger (en een jongere) uit een andere afdeling en heeft ervaring in het organiseren, opzetten en begeleiden van activiteiten.

4.3.2 Broodfonds

Voor zelfstandig ondernemers (ZZP'ers en freelancers) is geen wettelijke arbeidsongeschiktheids-verzekering beschikbaar. Om zich te verzekeren tegen inkomensderving bij ziekte, kunnen zij een (dure) private verzekering afsluiten óf een Broodfonds oprichten. Het Broodfonds is de afgelopen maanden veelvuldig in de media geweest. Zo zijn er artikelen en interviews verschenen in verschillende kranten en tijdschriften.⁶⁵

Een Broodfonds is een schenkring die uit twintig tot vijftig personen bestaat. Bij ziekte schenkt een deelnemer maandelijks geld aan het zieke broodfondslid. Dit bedrag is voldoende om te voorzien in de basisbehoeften. Momenteel zijn er twee broodfondsen in werking: één sinds 2006 en één sinds juli 2011. Eind 2010 zijn de Broodfondsmakers gestart met het oprichten van nieuwe groepen.⁶⁶

65 Volkskrant (20-07-2011), Het Parool (15-04-2011) en Elsevier (13-4-2011).

66 www.broodfonds.nl, geraadpleegd 06-07-2011

De Broodfondsen zijn gebaseerd op onderling vertrouwen. Belangrijk hierbij is dat de leden van een fonds elkaar kennen, daarom kunnen er ook maar maximaal vijftig personen in één fonds en het is de bedoeling dat ieder lid minstens één ander lid goed kent uit zijn eigen netwerk. Het geldt dat aan het zieke broodfondslid wordt geschonken, komt van ieder deelnemend broodfondslid afzonderlijk. Het bankafschrift van de zieke deelnemer laat dan ook alle namen van de deelnemende broodfondsleden zien. Doordat de leden elkaar persoonlijk kennen blijft het onderlinge hulpbetoon niet beperkt tot een financiële bijdrage, maar ontvangt een ziek lid vaak ook morele steun en praktische hulp. Doordat iedereen elkaar kent is er een sterke sociale controle, waardoor misbruik van het fonds wordt voorkomen.

In het Broodfonds komt de klassieke solidariteit tot uitdrukking waarmee de wettelijke collectieve regelingen zijn ontstaan.

4.3.3 Verontruste ouders

Het Platform Verontruste ouders, zijn ouders die zich verenigd hebben omdat zij zich zorgen maken over de aangekondigde bezuinigingen rond het PGB, de Wajong/Wsw en de Wwnv. De ouders zijn bang dat hun kinderen met een beperking zonder de bestaande formele voorzieningen niet de zorg kunnen krijgen die zij nodig hebben.

De missie van de ouders is de achterban informeren, maar ook volwaardige gesprekspartner zijn van de politiek en meedenken over beleid. Vanuit hun kennis over de zorg, willen deze ouders een bijdrage leveren aan een efficiëntere, effectievere, maar ook betere zorg voor kinderen met een beperking. De bezuinigingen op de zorg zijn aanleiding voor de ouders om demonstraties te organiseren. In een brief aan verschillende zorgverleners en patiëntenorganisaties roepen zij op om solidair te zijn en samen tot actie over te gaan.⁶⁷

4.3.4 Woongroep Foe Ooi Leeuw

Foe Ooi Leeuw is een wooncomplex voor Chinese ouderen. Foe Ooi Leeuw betekent letterlijk 'huis om in harmonie samen te wonen'. In de 54 appartementen wonen 75 ouderen van Chinese afkomst. Het complex, onderdeel van de OsiraGroep, is geschikt gemaakt aan de woonwensen van deze ouderen. Door de inrichting geheel volgens de principes van feng shui en op basis van de thema's 'alledaagse rituelen', 'dierbare herinneringen', 'handwerk & ambachten' en 'spel & interactie' te realiseren, voelen de ouderen zich thuis. Ook hier hebben we gekozen voor een van de vele initiatieven die er op dit gebied ondertussen gerealiseerd zijn (en worden).

Het complex is op initiatief van de Chinese ouderenvereniging Tung Lok begin 2009 gerealiseerd. De ouderen kunnen hier zichzelf zijn en met elkaar leven en wonen in een complex dat zij zelf, samen met kunstenaars, ingericht hebben. Centraal punt is de gemeenschappelijke ruimte waar de bewoners samen eten en koken, wat heel belangrijk is binnen de Chinese cultuur. Bijzonder is het huisservies. Dit servies is speciaal voor deze woongroep ontworpen en afkomstig uit China. De symbolische waarde van dit servies benadrukt dat hier een bijzondere plek gerealiseerd is.

67 <http://ouderplatformverontrusteouders.blogspot.com/p/vragen.html>, geraadpleegd 05-07-2011

4.3.5 Alternatief voor Vakbond

Het Alternatief voor Vakbond (AVV) is opgericht in 2005 onder het motto 'Fair Solidair'. Het doel van AVV is opkomen voor de rechten van outsiders op de arbeidsmarkt. Outsiders zijn werkenden die niet of nauwelijks vertegenwoordigd zijn in de overlegorganen en/of ongelijk behandeld worden. Het gaat bijvoorbeeld om zelfstandigen, flexwerkers (uitzendkrachten, oproepkrachten) en bepaalde groepen werknemers (jongeren, allochtonen, maar ook heel specifieke groepen zoals docenten).

De formele solidariteit met deze groepen schiet volgens AVV tekort: de huidige wetgeving gaat veelal uit van werken in loondienst, terwijl een steeds groter wordende groep als zelfstandigen zonder personeel werkzaam is. Deze groep heeft geen tot weinig medezeggenschap en is daarnaast aangewezen op de vaak duurdere, private verzekeringen. Het eerder beschreven Broodfonds is ook om deze reden ontstaan. Het AVV geeft deze groep een stem.

LITERATUURLIJST

Beer, P. de (2005a)

'De solidariteit onder druk' in P. de Beer, J. Bussemaker en P. Kalma (red.), *Keuzen in de sociale zekerheid*, Amsterdam: De Burcht/ Wiardi Beckman Stichting, p. 27-37.

Beer, P. de (2005b)

'Hoe solidair is de Nederlander nog?' in E. de Jong en M. Buijsen, *Solidariteit onder druk? Over de grens tussen individuele en collectieve verantwoordelijkheid*, Beugen: Valkhof Pers, p. 54-79

Beer, P. de (2006)

'Acht drogredenen over de strijd tussen de generaties. Over de grondslag van inter-generationale solidariteit'. In: Ton Notten (red.) *Een omgekeerd generatieconflict? De jeugd verdient de toekomst*, Antwerpen/Apeldoorn: Garant, p. 65-74

Berg, E. van den, Houwelingen, P. van, Hart, J. de (2011)

Informeel groepen. Verkenningen van eigentijdse bronnen van sociale cohesie
Sociaal en Cultureel Planbureau

Blom, M., Scheele, D. e.a. (2011)

Het profijt van solidariteit. Draagvlak voor herziening in het stelsel van werk en inkomen, Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Daatland, S.O. en Lowenstein, A. (2005)

'Intergenerational solidarity and the family-welfare state balance'. In: *Eur J Ageing* 2, 2005, p. 174-182

Draper, N., Rele, ter, H. , Westerhout, E. (2007)

'Ageing in the Netherlands: analysing policy responses with an age model'. In: *Fiscal Indicators*, Banca d'Italia 2007, p. 869-892 .

Genet, C. (2007)

'Intergenerationele solidariteit en Europa', in: *Tussen Grijs en Groen*
Den Haag: De Haagse Hogeschool, p. 31-54

Goudswaard, K. (2005)

'Grenzen aan de solidariteit' in: P. de Beer, J. Bussemaker en P. Kalma (red.), *Keuzen in de sociale zekerheid*, Amsterdam: De Burcht / Wiardi Beckman Stichting, p. 38-52.

Komter, A.(2003)

Solidariteit en het offer. Rede bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar 'Vergelijkende studies van maatschappelijke solidariteit'(24 januari 2003).

Nentjes, A. en Tromp, G. (2006)

'Verzorgingsstaat: geven of nemen', in: Herweijer, M, Vonk, G.J. en Zondag, W.A. (red) *Sociale zekerheid voor het oog van de meester*. Deventer: Kluwer, p. 57-77

Oorschot, W. van (1991)

'Solidariteit in verzekering en sociale zekerheid: analyse van een begrip', *Sociaal maandblad Arbeid*, nr. 46 1991, p. 461-471

Oorschot, W. van (1997)

'Nederland over... solidariteit'. *Sociaal Bestek*, nr. 3 1997, p. 27-31

Oorschot, W. van (2006)

'Solidariteit en het draagvlak voor sociale zekerheid: enkele kanttekeningen vanuit sociologisch perspectief', in: Herweijer, M, Vonk, G.J. en Zondag, W.A. (red) *Sociale zekerheid voor het oog van de meester*. Deventer: Kluwer, p. 47-56

Oorschot, W. van en Jeene, M.D. (2011)

De truc voor een breed maatschappelijk draagvlak'. In: SZW, *Het profijt van solidariteit. Draagvlak voor herziening in het stelsel van werk en inkomen*. Den Haag, p. 20-31

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2006)

Verschil maken. Eigen verantwoordelijkheid na de verzorgingsstaat

Sociaal Cultureel Planbureau (2010)

Wisseling van de wacht: generaties in Nederland

Soede, A. (2010)

'Solidariteit in de pensioenen', in: SCP, *Wisseling van de wacht: generaties in Nederland*, Sociaal en Cultureel Rapport 2010, p. 503-521

Tromp, G. en Nentjes, A.

'Verzorgingsstaat: geven of nemen', in: Herweijer, M, Vonk, G.J. en Zondag, W.A. (red) *Sociale zekerheid voor het oog van de meester*. Deventer: Kluwer, p. 57-77

Veen, R. van der (2005)

Nieuwe vormen van Solidariteit. Sociaal democratische beginselen en de verzorgingsstaat. Amsterdam: Mets & Schilt / Wiarda Beckman Stichting

Verstraeten, J. (2005)

'Solidariteit in de katholieke traditie' in E. de Jong en M. Buijsen, *Solidariteit onder druk? Over de grens tussen individuele en collectieve verantwoordelijkheid*, Beugen: Valkhof Pers, p. 26-53

Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid (1999)

'Solidariteit tussen generaties'. In: WRR, *Generatiebewust beleid*, Den Haag: Sdu Uitgevers, p.47-72

Vrijheid en Verantwoordelijkheid. Regeerakkoord VVD-CDA, 30-09-2010, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2010/09/30/regeerakkoord-vvd-cda.html>

5 LIJST VAN AFKORTINGEN

AKW	Algemene Kinderbijslagwet
Anw	Algemene nabestaandenwet
AOW	Algemene Ouderdomswet
AWBZ	Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten
CiZ	Centrum indicatiestelling zorg
CVZ	College voor Zorgverzekeringen
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
PGB	Persoonsgebonden budget
RMO	Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
SVB	Sociale Verzekeringsbank
SZW	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
TOG	Tegemoetkoming ouders gehandicapte kinderen
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Wajong	Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten
WIJ	Wet investeren in jongeren
WRR	Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid
Wsw	Wet sociale werkvoorziening
WWB	Wet werk en bijstand
Wwnv	Wet werken naar vermogen
Zvw	Zorgverzekeringswet
ZZP-er	Zelfstandige zonder personeel

6 BIJLAGE: UITGEBREIDE LIJST VOOR- BEELDEN INFORMELE SOLIDARITEIT

Hulp van de sterkere aan de zwakkere

De Schans in Chaam is een bijzonder woonproject opgezet door ouders gehandicapt kind. Inmiddels uitgegroeid tot een woonproject voor mensen met een beperking met ruimte voor werk en vrije tijdbesteding. Daarnaast plaats voor een dagboerderij, natuur(beheer) en lokale verenigingen.

www.deschans-chaam.nl

Herbergier is een kleinschalige woongemeenschap voor mensen met geheugenproblemen onder leiding van een zorgondernemerstel dat samenwoont met de mensen

www.herbergier.nl

Weekend Academie biedt gemotiveerde kinderen tussen 10 en 15 jaar, die extra ondersteuning kunnen gebruiken, hulp bij de ontwikkeling van hun mogelijkheden, vaardigheden en talenten, en vergroot zo hun kansen in de maatschappij.

www.weekendacademie.nl

SeniorWeb zorgt voor participatie en zelfontplooiing van 50-plussers in de informatiemaatschappij door 50-plussers.

www.seniorweb.nl

Stadsdorp Zuid is een initiatief van bewoners om te bevorderen dat senioren zo lang mogelijk actief, gezond en veilig thuis kunnen wonen gebaseerd op 3 pijlers: thuiszorg, vaklieden en nabuurschap.

www.stadsdorpzuid.nl

Stichting Present is een buddy-/maatjesproject waarbij het uitgangspunt het aanbod van vrijwilligers is en niet de hulpvraag. Vanuit christelijke identiteit.

www.stichtingpresent.nl

Emma-at-Work is een non-profit uitzendbureau voor jongeren met een lichamelijke chronische ziekte of beperking en bemiddelt deze jongeren naar een vakantiebaan, bijbaan of vaste werkplek. Emma at Work bestaat grotendeels dankzij sponsors, donaties en voor een klein deel uit bemiddelingsfee.

www.emma-at-work.nl

Respijtzorg Voorzieningen voor hulpbehoevenden zodat de mantelzorger tijdelijk de 'handen vrij heeft'. Vb. reisjes met de Zonnebloem, zorgboerderijen.

http://www5.vilans.nl/Site_EIZNieuw/docs/Respijtzorg%20in%20Nederland2003.pdf

Creative factory ondersteunt jonge, creatieve ondernemers met coaching en begeleiding en probeert bedrijven te matchen aan elkaar en externe opdrachtgevers.

www.creativefactory.nl

Eigen Kracht Conferentie waarbij familie en vrienden zelf oplossingen bedenken voor een familielid of vriend in nood. Behoud van zeggenschap over eigen leven is een essentieel uitgangspunt hierbij.

www.eigen-kracht.nl

Gemeenschappelijk belang

Project Doen! van vereniging van Plattelandsjongeren waarbij jongeren opgeleid worden tot coach om andere jongeren te ondersteunen om zelf activiteiten te organiseren in hun dorp of streek.

www.plattelandsjongeren.nl/projecten/doen

Treemagotchi laagdrempelige wijze om samen en online je gedrag te veranderen in een duurzame levensstijl.

www.treemagotchi.nl

Gilde Amsterdam is vrijwilligersorganisatie die belangeloos advies en ondersteuning geeft. Amsterdammers, jong en oud, met kennis en (levens)ervaring zetten zich in voor hun stadsgenoten.

www.gildeamsterdam.nl

Amsterdams Buurvrouwen Contact is een stichting waarbij door vrijwilligers taalles aan huis wordt gegeven aan anderstalige vrouwen met als doel de bevordering van zelfredzaamheid, inburgering en participatie en ontmoeting en integratie.

www.abcamsterdam.org

Broodfonds is een alternatief arbeidsongeschiktheidsfonds voor en door ondernemers gebaseerd op solidariteit en vertrouwen.

www.broodfonds.nl

The Hub biedt werkruimte voor sociaal ondernemers en is opgezet door en voor sociaal ondernemers om sociaal ondernemerschap in Nederland te verspreiden en te versterken

<http://amsterdam.the-hub.net>

Platform Verontruste ouders zijn ouders die zich verenigd hebben omdat zij zich zorgen maken over de bezuinigingen rond de PGB, de Wajong/WSW en de wet Werken naar Vermogen.

<http://ouderplatformverontrusteouders.blogspot.com>

Woongroep oudere migranten Foe Ooi Leeuw Amsterdam is een wooncomplex voor Chinese ouderen en een initiatief van de Chinese ouderenvereniging Tung Lok.

<http://www.andersenactiefwonen.nl/ezine/nummer2/html/05.html>

http://www.osiragroep.nl/foe_ooi_leeuw_1164.html

Alternatief voor Vakbond is opgericht als tegenwicht richting de bestaande vakbonden en hun vergrijsde ledenbestand en staat daarnaast open voor zzp'ers en freelancers.

www.avv.nu